

თავი XI. თურქეთის რესპუბლიკა 2000-2018 წლებში

XXI საუკუნის 10-იან წლებში, არაბული გაზაფხულის¹⁰ დანყების შემდეგ აქტიურად განიხილებოდა ე.წ. „თურქული მოდელის“ დანერგვის პერსპექტივა ახლო აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში. ამ პროცესს ხელს ოფიციალური ანკარაც უწყობდა და ყველანაირად ცდილობდა წარმოეჩინა თურქეთი ისლამისა და დემოკრატიის სინთეზის ყველაზე წარმატებულ მაგალითად.

თავის მხრივ, ურთიერთობა ისლამსა და დემოკრატიას შორის არაერთხელ გამხდარა კამათის საგანი.

ბოლო პერიოდში ახლო აღმოსავლეთისათვის დამახასიათებელი გახდა დემოკრატიული არჩევნების გზით ხელისუფლების სათავეში ისლამისტური პარტიების მოსვლა. ასეთ ქვეყნებს შორის თურქეთი დღემდე ყველაზე წარმატებულ და ნათელ მაგალითად ითვლება.

ახლო აღმოსავლეთში პოლიტიკური ისლამის გაძლიერებამ რეგიონში პოლიტიკური სიტუაციის დაძაბვა გამოიწვია. XX საუკუნეში არსებული პლურალიზმის¹¹ ნაცვლად დღეს ხისტი პოლიტიკური პოლარიზაცია მივიღეთ. ასეთი კონფიგურაცია კიდევ უფრო ართულებს ისედაც მძიმე პოლიტიკურ და ეკონომიკურ კრიზისს რეგიონში. ისლამისტური პარტიები, რომლებიც ექსტრემიზმის, ძალადობასა და დანარჩენ სამყაროსთან კონფრონტაციისაკენ მოუწოდებენ საკუთარ ამომრჩევლებს, უფრო ამ კრიზისის ხელისშემწყობია, ვიდრე მისი მომგვარებელი.

¹⁰ არაბული გაზაფხული – არაბული სამყაროს საპროტესო აქციები, ცნობილი როგორც არაბული გაზაფხული (მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებში გამოიყენებენ ასევე ტერმინს პანარაბული რევოლუცია. 2010-2011 წლების მასობრივი სახალხო მოძრაობა არაბულ სამყაროში. მღელვარება თავდაპირველად დაიწყო ტუნისში, შემდეგ მან მოიცვა: ეგვიპტე, ალჟირი, იორდანია, იემენი, ბაჰრეინი და ლიბია. მცირე ინციდენტებით აღინიშნა მავრიტანიაში, შაუდის არაბეთში, ომანში, სუდანში, სირიაში, ერაყში, მაროკოში, ჯიბუტიში).

¹¹ პლურალიზმი – ნიშნავს განსხვავებული აზრების, მსოფლმხედველობების, ცხოვრების წესის, ინტერესების თანაარსებობას.

„თურქული მოდელი“ არის ევროპული ფასეულობების (ადამიანის უფლებები, დემოკრატიული მთავრობა) და „ზომიერი“ ისლამის ერთიანობა, რომელიც, თითქოსდა, იდეალურად უნდა მორგებოდა პოსტრევოლუციურ ახლო აღმოსავლეთს. თუმცა 2014 წლის განმავლობაში განვითარებულმა მოვლენებმა ნათლად აჩვენა, რომ თურქეთი არც ისე დემოკრატიულია, როგორც მას მიიჩნევდნენ დასავლეთში.

დემოკრატიული რეფორმები თურქეთში მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დაიწყო. 1946 წელს ერთპარტიული მმართველობა ქვეყანაში მრავალპარტიული, დემოკრატიული სისტემით შეიცვალა. ეს იყო ქვეყნის მაშინდელი მთავრობის შეგნებული გადაწყვეტილება და პროცესი მშვიდობიანი გზით განხორციელდა. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ, ის, რა თქმა უნდა, არ იყო მთლიანად დემოკრატიული. თურქეთი ჩამოყალიბდა ავტორიტარულ სახელმწიფოდ საარჩევნო დემოკრატიით. პოლიტიკური პარტიები და საარჩევნო სისტემა ძირითადი დემოკრატიული პრინციპების დაცვით ფუნქციონირებდა, მაგრამ მთავრობა ქემალისტური იდეოლოგიის დამცველი არმიის მკაცრი კონტროლის ქვეშ იყო.

XX საუკუნის 80-იან წლებში ნაციონალურ-ისლამურ სინთეზს ქვეყანაში მიემხრო მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რამაც 90 -იან წლებში ნიადაგი მოუზადა პოლიტიკური ისლამის განმტკიცებას, რაც ისლამისტების აზრით, თანასწორობისა და სოციალური სამართლიანობის პრინციპებზე იქნა ჩამოყალიბებული და შესწევდა უნარი დაებრუნებინა თურქეთი ე. წ. „ისლამის ოქროს ხანაში.“

90-იან წლებში ქვეყანაში პოლიტიკური პროცესების განვითარებაზე პასუხისმგებლობა თავის თავზე აიღო ჯერ ისლამური კეთილდღეობის, ხოლო შემდეგ სათნოების პარტიამ, რომლებიც არჩევნებიდან არჩევნებამდე ძლიერ დასაყრდენს იძენდნენ საზოგადოებაში.

90-იან წლებში ისლამისტების სულ უფრო გააქტიურება და მათი ხელისუფლების სათავეში მოსვლა დაკავშირებული იყო ახალ პროცესთან. ეს უმთავრესად გამოიწვია თურქულ საზოგადოებაში რელიგიური ფასეულობების წინააღმდეგობით და

სახელისუფლებო პარტიებში ისლამური ორიენტაციის მომხრეთა ზრდამ, რაც თურქეთის საშინაო პოლიტიკაში ახალი ეპოქის დასაწყისს მოასწავებდა. ყოველივე ამას XXI საუკუნის დასაწყისში თან დაერთო პრეზიდენტის საარჩევნო კამპანიაც. თურქეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციის თანახმად, პრეზიდენტს (სულეიმან დემირელი) საპრეზიდენტო ვადა გაუდიოდა. ამ ეტაპზე პრეზიდენტობის კანდიდატს მეჯლისი ირჩევდა, დეპუტატთა საერთო რაოდენობის (550) 2/3, ანუ 367 ხმით.

საპრეზიდენტო არჩევნების პირველ ტურში, რომელიც შედგა 2000 წლის 27 აპრილს, აჰმედ ნეჯდეთ სეზერმა მიიღო დეპუტატთა 281 ხმა და 220 ხმით გაუსწრო მეორე ადგილზე მყოფ იალჩინთაშს, რომელმაც მხოლოდ 61 ხმა მოიპოვა. 2000 წლის 1 მაისს გამართულ მეორე ტურში, სეზერს 314 ხმა ჰქონდა და ეჭვს არ იწვევდა, რომ 5 მაისს გამართული არჩევნების მესამე ტურში გაიმარჯვებდა. ასეც მოხდა, მესამე ტურში სეზერმა მოახერხა 330 დეპუტატის მხარდაჭერა და გახდა თურქეთის რესპუბლიკის მეათე პრეზიდენტი.

დენიზ ბაიკალი

2000 წლის 16 მაისს სულეიმან დემირელმა ოფიციალურად მოიხსნა პრეზიდენტის უფლებამოსილება. აჰმედ ნეჯდეთ სეზერმა კი მეჯლისის წინაშე ფიცის დადებისას ჩამოაყალიბა თავისი პოლიტიკური კურსის ძირითადი დებულებები. მან რესპუბლიკურ თურქეთში კვლავ აღიარა ლაიციზმი ქვეყნის პოლიტიკური მოწყობის ხელშეუხებელ პრინციპად, რომლის გარეშე დემოკრატიულ თურქეთში სახელმწიფოსა და საზოგადოების ცხოვრების მოწესრიგება წარმოუდგენელი იქნებოდა.

პრეზიდენტის თქმით, მისი საქმიანობის უმთავრესი და სწორი გზა „ათათურქის პრინციპების დაცვა და განმტკიცებაა“.

აჰმედ ნეჯდეთ სეზერმა თავის გამოსვლაში, ფაქტობრივად, დააფიქსირა ათათურქის პრინციპებზე დაფუძნებული

რესპუბლიკური თურქეთის არსებობა, რომელსაც, მისი აზრით, ვერანაირი ძალა ვერ დაშლიდა.

არჩევნებში დემოკრატიული ძალების გამარჯვების მიუხედავად, ქვეყანაში კვლავ შეინიშნებოდა ისლამური სათნოების პარტიის წარმატებები, რომელმაც არჩევნებში მესამე ადგილი დაიკავა და კიდევ ერთხელ აჩვენა ხელისუფლებას, რომ არ აპირებდა ფარ-ხმალის დაყრას და ყოველ ღონეს იხმარდა ხელისუფლებაში კვლავ მოსასვლელად.

რესპუბლიკური თურქეთის მომხრეები და, რაც მთავარია, სამხედრო გენერალიტეტი ყველანაირი ბერკეტებითა და მეთოდებით ცდილობდა გზიდან ჩამოეშორებინათ ისლამური მიმართულების პარტიები და ამით შეენარჩუნებინათ ქვეყანაში ის ევროპული ღირებულებები, რომელსაც საფუძველი XX საუკუნის 20-იან წლებში ჩაეყარა.

სათნოების პარტიის სასამართლო პროცესი ოცდახუთი თვე გრძელდებოდა. 2001 წლის 22 ივნისს ეს პარტია საკონსტიტუციო სასამართლოს თავმჯდომარის მუსტაფა ბუმინის განცხადებით, დაშლილად გამოცხადდა. პარტია დაიშალა არა იმიტომ, რომ იგი აკრძალული კეთილდღეობის პარტიის მემკვიდრე იყო, არამედ იმიტომ, რომ ეს ორგანიზაცია იქცა მმართველობის ლაიცისტური ფორმის მონინააღმდეგეთა ერთ-ერთ ძირითად ცენტრად.

საკონსტიტუციო სასამართლომ სათნოების პარტიის მთელი ქონება სახელმწიფო ხაზინას გადასცა, პარტიის ხუთ დეპუტატს (მერვე ქავაჩს, ნაზლი ილიჯაქს, ბექირ სობაჯს, რამაზან იენიდედს, მეჰმეთ სილაის), ანტილაიცისტური ქმედებების გამო, შეუწყვიტეს უფლებამოსილებანი და 5 წლით აუკრძალეს პოლიტიკური საქმიანობა.

სათნოების პარტიის ლიდერმა რეჯაი ქუთანმა და მისმა თანაპარტიელებმა მკაცრად გააკრიტიკეს სასამართლოს გადაწყვეტილება, რომელმაც რადიკალურად შეცვალა პოლიტიკურ სცენაზე ძალთა თანაფარდობა (ისლამური პარტიის დეპუტატები პარლამენტში დარჩნენ დამოუკიდებელი დეპუტატის სტატუსით).

სათნოების პარტიის დაშლის შემდეგ თურქეთის ეროვნულ კრებაში დეპუტატები შემდეგნაირად განაწილდნენ: მემარცხენე-დემოკრატიული პარტია - 123 ადგილი, ნაციონალური მოძრაობა - 126, დედასამშობლო - 88, ჭეშმარიტი გზის - 83, დამოუკიდებელი დეპუტატები - 113. ამ ვითარებიდან გამომდინარე, პარლამენტში მთავარ ოპოზიციურ ძალად იქცა თ. ჩილერის ჭეშმარიტი გზის პარტია.

სათნოების პარტიის აკრძალვის შემდეგ, 2001 წლის ივლის-აგვისტოში თურქეთში ჩამოყალიბდა ისლამური ორიენტაციის - ბედნიერების პარტია, რომლის თავმჯდომარე გახდა რეჯაი ქუთანი და სამართლიანობისა და განვითარების პარტია, რომლის ლიდერი გახდა სტამბოლის ყოფილი მერი, რეჯეფ თაიფ ერდოღანი.

2002 წლის დასაწყისისათვის თურქეთის საშინაო ცხოვრებაში არამყარი სიტუაცია შეიქმნა. გაზაფხულის მინურულიდან კი პოლიტიკურ წრეებში დაიწყო საუბარი ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნების შესაძლო ჩატარებაზე. ქვეყნის ხელისუფლების მიერ ამგვარი შესაძლებლობის უარყოფის მიუხედავად, ანალიტიკოსთა დიდი ნაწილი თავიდანვე მიიჩნევდა, რომ ქვეყანაში შექმნილი ვითარება მოვლენების ამგვარი განვითარების რეალურ საფუძველს იძლეოდა. კერძოდ, პრემიერ-მინისტრ ბ. ეჯევიტის შერყეული ჯანმრთელობა და ევროკავშირში ინტეგრაციის პროცესში პარტიებს შორის წარმოქმნილი უთანხმოება მოსალოდნელი სამთავრობო თუ პოლიტიკური კრიზისის შესაძლო დასაწყისად იყო მიჩნეული. ივნისის დასაწყისში საზოგადოებასთან შეხვედრისას ბ. ეჯევიტმა განაცხადა პრეზიდენტის ნაციონალური მოძრაობის პარტიასთან დაპირისპირების შესახებ. პარტიის ლიდერი დევლეთ ბაჰჩელი სასტიკად ეწინააღმდეგებოდა თურქეთის კონსტიტუციაში იმგვარ ცვლილებათა შეტანას, როგორცაა: სიკვდილით დასჯის გაუქმება; ქურთულ ენაზე სწავლებისა და სატელევიზიო გადაცემათა შემოღება და სხვა.

ისეთ პრინციპულ საკითხზე, როგორც ევროკავშირში თურქეთის ინტეგრაციაა, მმართველ პარტიებს შორის კონსენსუსის მიუღწევლობა ქვეყანაში სამთავრობო კრიზისის დაწყების მიზეზი შეიძლებოდა გამხდარიყო. ქვეყნის პრემიერ-მინის-

ტრი იტოვებდა იმედს, რომ ოპოზიციურ პარტიათა ლიდერებთან კონსულტაციებით მოახერხებდა პარლამენტში ზემოხსენებულ საკონსტიტუციო ცვლილებათა მიღებას. თუმცა, პოლიტიკურ წრეებში კრიზისის თავიდან აცილების ერთადერთ საშუალებად თავიდანვე მიიჩნევდნენ ვადამდელ არჩევნებს. ამ მოსაზრებას დევლეთ ბაჰჩელის განცხადება აძლიერებდა. მისი პარტიის პოზიცია ხელს შეუშლიდა სამთავრობო პოლიტიკური კურსის გატარებას.

ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნების ირგვლივ დებატები მას შემდეგ გამწვავდა, რაც პრემიერ-მინისტრმა, მემარცხენე-დემოკრატიული პარტიის ლიდერმა, ბიულენტ ეჯევიტიმა, დეპუტატებთან შეხვედრისას განაცხადა, რომ „ჰორიზონტზე არჩევნების გამართვის შესაძლებლობა ჩანდა და თანაპარტიელებს მოუწოდა წინასაარჩევნო კამპანიისაკენ.“ ეჯევიტის ეს განცხადება შეიძლება შეფასდეს როგორც მთავრობის მიერ (რომელიც მოვლენათა ამგვარი განვითარების კატეგორიული წინააღმდეგი იყო) ვადამდელ არჩევნებთან დაკავშირებით მიცემული პირველი „ნიშანი.“

მოვლენათა ამგვარმა განვითარებამ ეჯევიტი აიძულა საზოგადოებისათვის განემარტა მისი სიტყვები, რომ ის „ჰორიზონტის“ მიღმა 2004 წელს დაგეგმილ საპარლამენტო არჩევნებს გულისხმობდა და არა - ვადამდელს.

ქვეყანაში შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარე, ეჯევიტის გადადგომის აუცილებლობაზე დებატები კიდევ უფრო გამწვავდა. ოპოზიციურ პარტიის დეპუტატებთან ერთად თავად პრემიერ-მინისტრის თანაპარტიელთა ერთი ნაწილიც მისი გადადგომის მოთხოვნით გამოვიდა.

ქვეყანაში დიდი გამოხმაურება მოჰყვა ნაციონალური მოძრაობის პარტიის ლიდერისა და ვიცე-პრემიერის დევლეთ ბაჰჩელის 5 ივლისის განცხადებას ვადამდელი არჩევნების ჩატარების შესახებ (სამთავრობო კოალიციის წევრ პარტიათა ლიდერები – ბ. ეჯევიტი და მ. ილმაზი კატეგორიულად ეწინააღმდეგებოდნენ ვადამდელ არჩევნებს). მათი მოსაზრებით, პოლიტიკური გაურკვეველობა ქვეყანაში ეკონომიკური პროგრამის განხორციელების ერთ-ერთ უმთავრეს შემაფერხებელ ფაქტორად განიხილე-

ბოდა, რის გამოც აუცილებელი ხდებოდა მოენვიათ პარლამენტის სხდომა და მიეღოთ გადაწყვეტილება ვადამდელი არჩევნების ჩატარების შესახებ. მათი აზრით, ეს უნდა მომხდარიყო 3 ნოემბრისათვის. ყოველივე ეს კი იმას მოასწავებდა, რომ თურქეთის მოქმედი ხელისუფლება არჩევნებს ჯანსაღ ატმოსფეროში ჩაატარებდა.

პოლიტიკურ წრეებში არაერთგვაროვანი გამოცხადი მოჰყვა ბაჰჩელის ამ გამოსვლას. სამთავრობო კოალიციის წევრის დედასამშობლოს პარტიის ლიდერის მ. ილმაზის განცხადებით, „ის არჩევნების დაგეგმილ დროს ჩატარების მომხრე იყო.“ სახალხო-რესპუბლიკური პარტიის თავმჯდომარის დ. ბაიკალის თქმით, „ქვეყანაში არსებული ვითარებიდან ერთადერთი გამოსავალი ვადამდელი არჩევნების ჩატარება იყო.“ ისლამური ორიენტაციის მქონე სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის ლიდერის რეჯეფ თაიფ ერდოღანის განცხადებით, - „დევლეთ ბაჰჩელიმ გამოსვლა ძალზე დააგვიანა, აუცილებელი იყო არჩევნები უფრო ადრე ჩატარებულიყო.“

თურქეთის წინასაარჩევნო პოლიტიკურ ცხოვრებაში საზოგადოების ყურადღება კიდევ ორმა ფაქტორმა მიიპყრო: პირველი სახელმწიფო მინისტრის ქემალ დევრიშის აღიარებამ, რომ აპირებდა პოლიტიკური მოღვაწეობის დაწყებას (იგი ერთადერთი მინისტრი იყო, რომელიც არცერთი პოლიტიკური პარტიის წევრი არ იყო) და მეორე - პრემიერ-მინისტრ ბ. ეჯევიტისა და მის უახლოეს თანაპარტიელსა და ვიცე -პრემიერ ჰუსამეთინ ოზქანს

დევლეთ ბაჩელი

შორის დაწყებული დაპირისპირება (ორივე ფაქტი შეფასდა, როგორც წინასაარჩევნო პოლიტიკური ცხოვრებისათვის დამახასიათებელი მოვლენა), რაც ჰ. ოზქანის მიერ, როგორც პარტიის, ისე ვიცე-პრემიერის, თანამდებობის დატოვებით დამთავრდა. ამ ფაქტმა მემარცხენე-დემოკრატიული პარტიის რიგებში დიდი უკმაყოფილება გამოიწვია. ჰ. ოზქანის ამ ნაბიჯს სამი სახელმწიფო მინისტრის (რეჯეფ ონადი, მუსტაფა

ილმაზი და ისთემიჰან თალაი) გადადგომა და ოცამდე დეპუტატის პარტიის რიგებიდან გასვლა მოჰყვა. ვადამდელი არჩევნების ჩატარების პროცესმა დამატებითი იმპულსი შეიძინა.

არჩევნების გამართვის კონკრეტულ თარიღზე ალაპარაკდა კოალიციური მთავრობის წევრი, დედასამშობლოს პარტიის თავმჯდომარე მ. ილმაზი. ამ საკითხთან დაკავშირებით პარლამენტში წარმოდგენილ პარტიათა ლიდერებს შორის განსხვავებული მოსაზრებები არსებობდა, რაც უმთავრესად თურქეთის ევროკავშირში განწევრიანების პროცესის კრიტიკულ ფაზაში შესვლით იყო გამოწვეული. კერძოდ, 2002 წლის 20 დეკემბერს კოპენჰაგენში დაგეგმილ ევროპის კავშირის სამიტზე უნდა გარკვეულიყო, თუ რომელი სახელმწიფოები შეძლებდნენ ხსენებულ ორგანიზაციაში განწევრიანებაზე დიალოგის დაწყებას. მ. ილმაზი მიიჩნევდა, რომ ნოემბერში არჩევნების გამართვა (ნაციონალური მოძრაობის პარტიის ინიციატივა) ხსენებული დიალოგის დაწყებისათვის აუცილებელი პოლიტიკური კრიტერიუმების შესრულების პროცესს მნიშვნელოვნად შეაფერხებდა. მიმომხილველთა გარკვეული ნაწილის აზრით, დ. ბაჰჩელის ეს წინადადება სწორედ ამას ისახავდა მიზნად. იგი სიკვდილით დასჯის კანონის გაუქმების, ეროვნულ უმცირესობათა ენებზე სწავლების და სხვა კატეგორიული წინადადებების წინააღმდეგი იყო.

2002 წლის 5 ივლისს სახელმწიფო მინისტრმა ჰასან გემიჯმა და განათლების მინისტრმა მეთინ ბოსტანჯიოღლუმ დატოვეს მემარცხენე-დემოკრატიული პარტია.

თურქეთის საზოგადოების ყურადღება მიიპყრო საგარეო საქმეთა მინისტრმა, ისმაილ ჯემმა, და სახელმწიფო მინისტრმა, ქემალ დერვიშმა. მთავრობაში მიმდინარე კრიზისის ფონზე ისინი განიხილებოდნენ ძალად, რომელთაც სამომავლო გეზი უნდა განესაზღვრა. მათ შეუერთდა გადამდგარი ვიცე-პრემიერი ჰუსამეთინ ოზქანიცი, რამელმაც გააძლიერა მოსაზრება, თითქოსდა ჯემი-დერვიში-ოზქანის სამეული შეეცდებოდა ახალი პოლიტიკური პარტიის ფორმირებას.

2002 წლის 11 ივლისს, ისმაილ ჯემმა დატოვა საგარეო საქმეთა მინისტრის თანამდებობა და მემარცხენე-დემოკრატიული

პარტიის რიგები. 2002 წლის 22 ივლისს მან ჩამოაყალიბა ახალი თურქეთის პარტია, რაც თურქულ საზოგადოებაში შეფასდა, როგორც ბ. ეჯევიტის მთავრობისათვის მიყენებული ყველაზე მძიმე დარტყმა, რომელმაც საბოლოოდ ცხადყო, რომ არსებული ხელისუფლება არსებობის გაგრძელებას ვერ შეძლებდა. ვადამდელი არჩევნების ჩატარება გარდაუვალ რეალობად იქცა.

ის, თუ რამდენ ხანს შეძლებდა ბ. ეჯევიტის მთავრობა პოზიციების შენარჩუნებას, დამოკიდებული იყო ორ ძირითად ფაქტორზე: პირველი, დაინგვდა თუ არა კოალიციური მთავრობის დეპუტატთა რაოდენობა 276-ზე ქვევით (პარლამენტში ნდობის ვოტუმის შესანარჩუნებლად საჭირო რაოდენობა) და მეორე, დარჩებოდა თუ არა მთავრობაში ქემალ დევრიში, რომელსაც შეეძლო ქვეყანაში სტაბილური ეკონომიკური ვითარების შენარჩუნება. ქ. დევრიში პოლიტიკურ პარტიათა ლიდერების მხრიდანაც ზეწოლას განიცდიდა, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც შეიქმნა ჯემი-დევრიში-ოზქანის ახალი პოლიტიკური მოძრაობა. ამ ფაქტთან დაკავშირებით საინტერესო განცხადება გააკეთა პრემიერმა ბ. ეჯევიტმა - ქ. დევრიშის გადადგომის შემთხვევაში ისიც დატოვებდა თანამდებობას. ფაქტობრივად, ყოველივე ეს მეტყველებდა დევრიშის დადებით იმიჯზე.

2002 წლის 17 ივლისს გამართულ კოალიციური მთავრობის წევრ პარტიათა ლიდერების შეხვედრაზე გამოიკვეთა ვადამდელი არჩევნების ჩატარების თარიღი. ბ. ეჯევიტმა და მ. ილმაზმა გაიზიარეს დ. ბაჰჩელის მოსაზრება არჩევნების 2002 წლის 3 ნოემბერს ჩატარებაზე. იმავდროულად მათ მიიღეს გადაწყვეტილება მთავრობაში დარჩენისა და არჩევნებამდე ხელისუფლების სათავეში ყოფნის შესახებ (მიუხედავად იმისა, რომ კოალიციური მთავრობის წევრი პარტიების დეპუტატთა რიცხვი ნდობის შენარჩუნებისათვის აუცილებელ რაოდენობაზე დაბლა დაეცა - 272 დეპუტატი).

პრემიერ-მინისტრმა და მემარცხენე-დემოკრატიული პარტიის ლიდერმა ბ. ეჯევიტმა, რამდენიმე დღის წინ კოალიციური მთავრობის წევრ პარტიათა ლიდერებთან მიღწეული შეთანხმების მიუხედავად განაცხადა, რომ იგი ვადამდელი არჩევნების ჩატარების წინააღმდეგი იყო და კონსულტაციების გამართვა

დაიწყო ცალკეულ პოლიტიკურ პარტიებთან. სახელმწიფო ტელევიზიით (TRT-1) გამოსვლისას მან განაცხადა, რომ სოციოლოგიური გამოკითხვების შედეგად, ხელისუფლებაში მოსვლის მაღალი შანსი ჰქონდათ ისლამური ორიენტაციის მქონე სამართლიანობისა და განვითარებისა და პროქურთული ორიენტაციის პარტიებს. ბ. ეჯვეითის მოსაზრებით, ისლამური და პროქურთული ორიენტაციის პარტიათა წარმატებას, შეიძლება, სერიოზული საფრთხე შეექმნა ქვეყანაში არსებულ ლაიცისტურ რეჟიმს. მის მოსაზრებას დაუპირისპირდნენ სამთავრობო კოალიციის წევრები დ. ბაჰჩელი და მ. ილმაზი.

თურქეთის პარლამენტმა 2002 წლის 28 ივლისს განაახლა მუშაობა და 1 აგვისტოს მიიღო საბოლოო გადაწყვეტილება ვადამდელი არჩევნების მიმდინარე წლის 3 ნოემბერს გამართვის შესახებ.

ანალიტიკოსთა აზრით, არჩევნებისას საზოგადოება ძველ და ტრადიციულ პოლიტიკურ პარტიებს ნაკლებად ენდობოდა და სურდა ხელისუფლებაში ახალი პოლიტიკური ძალების მოსვლა. ვარაუდით, არჩევნებში გამარჯვების რეალური შანსი შედარებით ახალ, ისლამური ორიენტაციის მქონე სამართლიანობისა და განვითარების პარტიას ჰქონდა. წინასწარი სოციოლოგიური გამოკითხვების შედეგებიც ქვეყანაში ამ პარტიის ლიდერის რეჯეფ თაიფ ერდოღანის მზარდ პოპულარობაზე მეტყველებდა.

არჩევნებში წარმატების რეალური შანსი გააჩნდათ მემარცხენე ორიენტაციის მქონე სახალხო-რესპუბლიკურ (თავმჯდომარე - დენიზ ბაიკალი) და ახალი თურქეთის (თავმჯდომარე - ისმაილ ჯემი) პარტიებსაც. უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ დ. ბაიკალი 1999 წლის საპარლამენტო არჩევნებში 10%-იანი ბარიერის გადალახვა ვერ შეძლო და პარლამენტს მიღმა დარჩა. აქედან გამომდინარე, იგი ამ ეტაპზე ხელისუფლებაში მყოფ პოლიტიკურ ძალებთან არ ასოცირდებოდა, რაც მისი პარტიის რეიტინგის ზრდას მნიშვნელოვნად უწყობდა ხელს. ისმაილ ჯემი კი თურქეთის ერთ-ერთ ყველაზე პოპულარულ და წარმატებულ პოლიტიკურ მოღვაწედ ითვლებოდა, მის

მიერ ფორმირებული პარტია საზოგადოებაში ნოვატორული იდეებისა და მიდგომების გამტარებელ ძალად აღიქმებოდა. წინასაარჩევნო პერიოდში დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა საკითხს, თუ რომელ პარტიაში გაერთიანდებოდა სახელმწიფო მინისტრი ქემალ დევრიში? მისი განვევრიანება იმ პოლიტიკური ერთეულის რეიტინგს მნიშვნელოვნად გაზრდიდა. 2002 წლის 5 აგვისტოს იგი გადადგა დაკავებული თანამდებობიდან, თუმცა ამაში მოულოდნელი არაფერი ყოფილა. ფაქტია, რომ მისი სახელი ბოლო დროს ხშირად ასოცირდებოდა ყოფილ საგარეო საქმეთა მინისტრ ისმაილ ჯემთან და მის პარტიასთან. 15 აგვისტოს ქ. დერვიშის განცხადებამ თავისი არჩევანის მემარცხენე - ცენტრისტულ სახალხო-რესპუბლიკურ პარტიაზე შეჩერების შესახებ ქვეყნის პოლიტიკურ წრეებში არაერთგვაროვანი რეაქცია გამოიწვია. განცხადების თანახმად, მისი მიზანი არჩევნების წინ მემარცხენე ძალების გაერთიანება იყო. აქეთკენ მოუწოდებდა, ახალი თურქეთისა და სახალხო - რესპუბლიკური პარტიებს, თანაც ისე, რომ მემარცხენე ძალების ხელისუფლების სათავეში მოსვლის შემთხვევაში თვითონ უარს იტყოდნენ პრემიერ-მინისტრის პოსტზე და აღნიშნულ თანამდებობას როტაციული პრინციპით ორ-ორი წლის განმავლობაში ისმაილ ჯემსა და დენიზ ბაიკალს სთავაზობდა. ი. ჯემმა უარი განაცხადა ასეთ შემთავაზებაზე, რაც საკმარისი აღმოჩნდა ქ. დერვიშისათვის, რათა არჩევანი დ. ბაიკალზე შეეჩერებინა, რაც, ცხადია, არაერთგვაროვნად იქნა აღქმული. ერთნი ფიქრობდნენ, რომ მისი ეს ნაბიჯი რ. ერდოღანის ისლამური სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის ხელისუფლების სათავეში ერთპიროვნულად მოსვლის აღკვეთის სურვილმა განაპირობა, მეორენი კი მიიჩნევდნენ, რომ ქ. დერვიშის ახალი თურქეთის პარტიაში განვევრიანების შემთხვევაშიც კი კითხვის ნიშნის ქვეშ რჩებოდა აღნიშნული პარტიის მიერ 10%-იანი საარჩევნო ბარიერის გადალახვის საკითხი.

სექტემბრისათვის ქვეყანაში საარჩევნო სამზადისი სრული დატვირთვით მიმდინარეობდა, რაც ძირითადად პარტიებს შორის წინასაარჩევნო ბლოკების ჩამოყალიბებასა და პარტიული სიების ახალი წევრებით განმტკიცების მცდელობაში გამოიხა-

ტებოდა. მაგალითად: სამთავრობო კოალიციის წევრი პარტიე-
ბიდან ნაციონალური მოძრაობის პარტია ყოველგვარ საარჩევ-
ნო ბლოკში გაერთიანების კატეგორიული წინააღმდეგი იყო.
პრემიერ-მინისტრ ბ. ეჯვეითის „დემოკრატიული-მემარცხენე“
პარტია კი არჩევნების წინ დეპუტატთა ნახევარმა დატოვა. კო-
ალიციის მესამე წევრმა - დედასამშობლოს პარტიამაც დეპუ-
ტატთა დიდი რაოდენობა დაკარგა, ამ შემთხვევაში მიზეზად მ.
ილმაზისადმი უნდობლობას ასახელებდნენ.

როგორც ადგილობრივ, ისე საერთაშორისო საინფორმა-
ციო საშუალებებში დიდი რეზონანსი გამოიწვია 20 სექტემბერს
უმაღლესი საარჩევნო კომისიის მიერ გამოტანილმა დადგენი-
ლებამ, რომლის მიხედვით სამართლიანობისა და განვითარების
პარტიის ლიდერს რ. ერდოღანსა და ცნობილ ისლამისტ ნ. ერ-
ბაქანს აეკრძალათ არჩევნებში დეპუტატობის კანდიდატის
სტატუსით მონაწილეობა. ისინი კონსტიტუციის 312-ე მუხლით
იყვნენ ნასამართლევნი, რაც იდეოლოგიური დანაშაულის ჩადე-
ნისა და ანარქისტული მოღვაწეობის ნაქეზების გამო პოლიტი-
კურ მოღვაწეობაში გარკვეულ შეზღუდვებს ითვალისწინებდა,
მათ შორის, პარლამენტის წევრად არჩევის უფლების ჩამორ-
თმევასაც. მიუხედავად იმისა, რომ იმ დროისათვის პარლამენ-
ტის მიერ გაუქმებული იყო 312-ე მუხლის მეორე ნაწილი, უმაღ-
ლესმა საარჩევნო კომისიამ შეუძლებლად მიიჩნია ძველი ფორ-
მულირების მიხედვით გასამართლებული პირების უდანაშაუ-
ლოდ ცნობა. ამას დაემატა საკონსტიტუციო სასამართლოს გა-
დანწყვეტილება, რომელიც აიძულებდა რ. ერდოღანს პარტიის
დამფუძნებლის სტატუსზე უარი ეთქვა და თავმჯდომარის თა-
ნამდებობა დაეტოვებინა. იგი გადანწყვეტილების მხოლოდ პირ-
ველ ნაწილს დაემორჩილა. მიმომხილველთა აზრით, ერდოღანი
მემკვიდრის ვინაობას არჩევნების შემდეგ დაასახელებდა.

არჩევნების წინ ეჭვს არ იწვევდა ის გარემოება, რომ 10%-
იან საარჩევნო ბარიერს გადალახავდა სახალხო-რესპუბლიკუ-
რი და სამართლიანობისა და განვითარების პარტიები. მესამე
პარტია, რომელსაც წარმატებას უწინასწარმეტყველებდნენ,
ჭეშმარიტი გზის პარტია იყო.

კონსტიტუციის თანახმად, პრეზიდენტის განკარგულებით სამთავრობო კაბინეტის ჩამოყალიბება იმ პარტიას დაევალა, რომელიც არჩევნებში ხმათა უმრავლესობას მოიპოვებდა და შესაბამისად, პრემიერ-მინისტრის ადგილსაც ის დაიკავებდა. მსგავს სიტუაციაში სამართლებრივ გადაწყვეტილებას მიიღებდა ქვეყნის პრეზიდენტი აჰმედ ნეჯდეთ სეზერი.

2002 წლის 3 ნოემბერს თურქეთში ჩატარდა ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნები, რომლებშიც მონაწილეობა მიიღო ამომრჩეველთა დაახლოებით 80%-მა. შედეგების მიხედვით, არჩევნებში მონაწილე 19 პარტიიდან, 10%-იანი ბარიერი გადალახა მხოლოდ სამართლიანობისა და განვითარების და სახალხო-რესპუბლიკურმა პარტიებმა:

	პარტია	პროცენტი	დეპუტატი
1	სამართლიანობისა და განვითარების პარტია (AKP)	34,1%	363
2	სახალხო-რესპუბლიკური პარტია (CHP)	19,02%	178
3	დამოუკიდებელი		9

ამომრჩეველთა ხმების მონაპოვართ სამართლიანობისა და განვითარების პარტიამ 550 სადეპუტატო მანდატიდან მიიღო - 363, რაც ხელისუფლების სათავეში აღნიშნული პარტიის ერთპიროვნული მოსვლის მაუწყებელი იყო.

არჩევნებში ისლამური პარტიის გამარჯვებასთან დაკავშირებით მიმომხილველები აღნიშნავენ, რომ 1983-1987 წლების შემდეგ თურქეთის პოლიტიკურ ცხოვრებაში მსგავსი ფაქტი (ერთი პარტიის ხელისუფლების სათავეში მოსვლა) აღარ მომხდარა.

არჩევნების შედეგად, პარლამენტს მიღმა დარჩნენ როგორც ქვეყნის ხელისუფლების სათავეში მყოფი კოალიციური მთავრობის პარტიები, ასევე პარლამენტში წარმოდგენილი სხვა ოპოზიციური პარტიებიც.

2002 წლის არჩევნებში ტრიუმფალური გამარჯვების შემდეგ სამართლიანობისა და განვითარების პარტია ხელისუფლების სათავეში მოვიდა. ამ პარტიის წევრების პოლიტიკური ხედვა მთლიანად ემყარებოდა კეთილდღეობისა და სათნოების პარტიების რიგებში მიღებულ გამოცდილებას. პარტიების პოლიტიკური კურსი თავდაპირველად მიმართული იყო ქვეყანაში არსებული მდგომარეობის დარეგულირებისკენ. ისინი აქტიურად უჭერდნენ მხარს ქვეყანაში საბაზრო ეკონომიკის განვითარებას. უსამართლობასთან და კორუფციასთან ბრძოლას. ხელისუფლების სათავეში მოსული სამართლიანობისა და განვითარების პარტია აქტიურად მოუწოდებდა რელიგიური ტოლერანტობის, ლიბერალური ეკონომიკისა და დემოკრატიისაკენ. ამან მმართველი პარტიისადმი არა მარტო კონსერვატორების, არამედ ლიბერალების მხარდაჭერაც განაპირობა, რამაც თავის მხრივ, საშუალება მისცა პროისლამურ პარტიას შეენარჩუნებინა ხელისუფლება ლაიცისტურ სახელმწიფოში.

არჩევნების შემდეგ დღის წესრიგში დადგა მომავალი პრემიერ-მინისტრის საკითხი. ერთ-ერთ რეალურ კანდიდატად სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის თავმჯდომარის პირველი მოადგილე პოლიტიკურ საკითხებში აბდულაჰ გიული განიხილებოდა, რომელსაც პოლიტიკური მოღვაწეობის საკმაოდ დიდი გამოცდილება ჰქონდა. აქვე უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ ქვეყნის პრეზიდენტი სეზერი არჩევნების შემდეგ სიმპათიებით იყო განმსჭვალული თურქეთის კონტროლის პალატის ყოფილი თავმჯდომარის ვეჯდი გიონულის მიმართაც. პრემიერ-მინისტრის შესაძლო კანდიდატურად იმ პერიოდში სახელდებოდნენ აგრეთვე ცნობილი თურქი სახელმწიფო მოღვაწეები: აბდულქადირ აქსუ და ბიულენტ არდინჩი, თუმცა პოლიტიკოსთა აზრით, ახალი პრემიერის მოღვაწეობა მოკლევადიანი იქნებოდა, რადგან ერდოღანის პოლიტიკურ აკრძალვებს ვადა 2003 წლის იანვარში გასდიოდა.

363 სადეპუტატო მანდატის მფლობელ სამართლიანობისა და განვითარების პარტიას 4 დამოუკიდებელი ან სახალხო-რესპუბლიკური პარტიის დეპუტატის მხარდაჭერით შეეძლო კონსტიტუციაში ცვლილებების შეტანისათვის აუცილებელი

ხმების (საერთო რაოდენობის ორი მესამედის) მოგროვება, რაც მას შესაბამისი საკანონმდებლო ცვლილებების განხორციელების საშუალებას მისცემდა.

არჩევნების შესახებ პირველი შეფასებები რიგ პარტიათა ლიდერებმა წინასწარი შედეგების გამოქვეყნებისთანავე გააკეთეს. დედასამშობლოს პარტიის თავმჯდომარის მოადგილემ სელჩუკ ფეჰლივანოღლუმ უარყო ერთპარტიული პარლამენტის კანონიერება.

პრემიერ-მინისტრმა ბ. ეჯევიტმა არჩევნების შედეგებით თავისი უკმაყოფილება გამოხატა. მისი აზრით, სამთავრობო კოალიციის წევრმა პარტიებმა ვადამდელი არჩევნების ჩატარების შესახებ გადაწყვეტილების მიღებით საკუთარ თავს თვითმკვლელობის განაჩენი გამოუტანეს. ეჯევიტმა ეჭვი გამოთქვა სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის დემოკრატიული ფასეულობებისადმი ერთგულებაზე. ის ფაქტი, რომ აღნიშნულ პარტიას ხელისუფლების სათავეში მოსვლის შემთხვევაში თავისი სამომავლო პროგრამის შესახებ არ განუცხადებია, მას ოპტიმიზმის საფუძველს არ აძლევდა. თუმცა, მან მაინც გამოთქვა იმედი, რომ სამართლიანობისა და განვითარების პარტია ლაციზმისა და დემოკრატიის გზით ივლიდა.

ნაციონალური მოძრაობის პარტიის ლიდერმა დევლეთ ბაჰჩელმა საკუთარ თავზე აიღო პასუხისმგებლობა არჩევნებში პარტიის წარუმატებლობის გამო.

რ. ერდოღანის განცხადებით, სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის არჩევნებში გამარჯვება თურქეთში ახალი ეპოქის დასაწყისი იყო. სპეციალურ ინტერვიუში მან განაცხადა, რომ კოპენჰაგენის სამიტამდე დარჩენილ მოკლე დროში მისი პარტია ძალ-ღონეს არ დაიშურებდა, რათა სრულფასოვნად შეესრულებინა თურქეთის ევროკავშირში განევრიანების პროცესის შეუფერხებლად წარმართვისათვის ყველა აუცილებელი პირობა. რაც შეეხება პრემიერ-მინისტრის კანდიდატურას, იგი პრეზიდენტთან მოლაპარაკებით გადაწყდებოდა. ჟურნალისტებთან შეხვედრა ერდოღანმა მუსტაფა ქემალ ათათურქის სიტყვებით დაიწყო: „ძალაუფლება უპირობოდ ხალხს ეკუთვნ-

ნის, “ რითაც ლაიციზმის პრინციპებისადმი თავისი ერთგულება დაადასტურა.

რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა არჩევნების შეფასებისას პრესა-კონფერენციაზე ისაუბრა იმ ძირითადი გარანტიების შესახებ, რასაც სამართლიანობისა და განვითარების პარტია ქვეყნის მოსახლეობას ჰპირდებოდა: რომ ხელისუფლება პატივისცემით მოეკიდებოდა მოქალაქეთა ცხოვრების წესს; დააჩქარებდა ევროპის კავშირში თურქეთის სრულფასოვანი განვითარების პროცესს; თურქეთი გააძლიერებდა მსოფლიო საზოგადოებაში ინტეგრაციას; ნაახალისებდა უცხოურ კაპიტალდაბანდებების განხორციელების პროცესს; გააგრძელებდა მსოფლიო სავალუტო ფონდის პროგრამების განხორციელებას. ის შეეხო სხვა საკითხებსაც: კერძოდ, თავსაბურავის თემას, რომელიც საზოგადოებაში დაპირისპირების მიზეზი გახდა. უპირატესობა არ მიენიჭებოდა მას და მოხდებოდა აღნიშნული პრობლემის ურთიერთდათმობათა გზით გადაწყვეტა; დაცული იქნებოდა რწმენის თავისუფლება, პატივისცემით მოეკიდებოდნენ ქვეყნის ნებისმიერი მოქალაქის რელიგიურ აღმსარებლობას; ცხოვრებაში გაატარებდნენ საკანონმდებლო ცვლილებებს, მიმართულს ეროვნული უმცირესობისათვის მშობლიურ ენაზე ტელე-რადიო მაუწყებლობის განხორციელებასა და განათლების მიღებაზე; ქვეყნის სამხედრო ხელისუფლებასთან შეთანხმებით შემოღებულ იქნება ფასიანი სამხედრო სამსახური, რომელიც ბიუჯეტში შემოსავლების გაზრდის მნიშვნელოვან წყაროდ გადაიქცეოდა და სხვა.

თურქეთში გამართულ საპარლამენტო არჩევნებს ფართო გამოხმაურება მოჰყვა მსოფლიოს მასობრივ საინფორმაციო საშუალებებში. ტელეკომპანია STT-მა, არჩევნების შედეგები „პოლიტიკურ მიწისძვრად“ შეაფასა და ტრადიციული პარტიების წარუმატებლობა თურქეთში არსებულ ეკონომიკურ კრიზისს დაუკავშირა.

ფრანგული გაზეთის Le Figaro – ს შეფასებით, ქვეყანა, სადაც დემოკრატიული ფასეულობების შენარჩუნება არმიის ძალისხმევით ხდება, პოლიტიკური სტაბილურობისაგან შორსაა. სააგენტოს განცხადებით, სამთავრობო კოალიციის წევრი პარ-

ტიებიდან, ეკონომიკური კრიზისით შენუხებული მოსახლეობის პროტესტის გამო, ვერცერთმა ვერ შეძლო საარჩევნო ბარიერის გადალახვა.

თურქეთის საქმიანი და პოლიტიკური ნრეები სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მიერ მემარჯვენე ცენტრისტული პოზიციის დაკავებას ელოდნენ, რაც, მათი აზრით, აღნიშნულ ძალას უფრო მეტ წარმატებას მოუტანს, ვიდრე რადიკალური ისლამის გზით სვლა. თურქეთში 3 ნოემბერს გამართულ საპარლამენტო არჩევნებს დადებითი გამოხმაურება მოჰყვა მსოფლიო საზოგადოებრიობის (საერთაშორისო სავალუტო ფონდი, ევროპის კავშირი) მხრიდანაც. მსოფლიოს წამყვანმა ქვეყნებმა ერდოღანის ხელისუფლებასთან თანამშრომლობის სურვილი დაადასტურეს. არჩევნების შედეგებით კმაყოფილება გამოხატეს ქვეყნის საფინანსო-ეკონომიკურმა ნრეებმაც. გავლენიანი თურქი ბიზნესმენების აზრით, ხელისუფლების სათავეში ერთი პარტიის მოსვლას ეკონომიკური რეფორმების გატარების პროცესი უნდა გაეადვილებინა, რაც ქვეყნის კრიზისიდან გამოსვლას შეუწყობდა ხელს. ერდოღანის დამაიმედებელმა და მომრიგებლურმა განცხადებებმა ხელი შეუწყო ქვეყანაში პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობის სწრაფ სტაბილიზაციას.

არჩევნებში მემარჯვენე ცენტრისტული პარტიების (ჭემ-მარიტი გზის, დედასამშობლოს და ნაციონალური მოძრაობის) კრახი საბედისწერო აღმოჩნდა. ამ პარტიების ლიდერებმა (თ. ჩილერი, მ. ილმაზი და დ. ბაჰჩელი) არჩევნების შემდეგ განაცხადეს პარტიის თავმჯდომარის პოსტიდან გადადგომისა და აქტიური პოლიტიკური მოღვაწეობის დასრულების შესახებ. უფლებამოსილების მოხსნის განცხადებით პრეზიდენტის წინაშე წარსდგა პრემიერ-მინისტრი ბ. ეჯევიტი. პრეზიდენტმა ა. ნ. სეზერმა დააკმაყოფილა აღნიშნული მოთხოვნა, თუმცა, ეჯევიტს სთხოვა ახალი მთავრობის ჩამოყალიბებამდე ხელისუფლების სათავეში დარჩენა.

2002 წლის 18 ნოემბერს ქვეყნის პრეზიდენტმა ა. სეზერმა პრემიერ-მინისტრის თანამდებობა და 58-ე მთავრობის ჩამოყალიბება დაავალა ერდოლანის პირველ მოადგილეს - აბდულაჰ გიულს.

აბდულაჰ გიული

აბდულაჰ გიულის პრემიერად დანიშვნის შემდეგ დღის წესრიგში დადგა აუცილებლობა პარლამენტს მოკლე დროში მიეღო ის საკონსტიტუციო ცვლილებები, რომელთა შედეგად ერდოლანის პრემიერ-მინისტრად გახდომას სამართლებრივი წინააღობა აღარ ექნებოდა.

საკონსტიტუციო ცვლილებების შედეგად რ. ერდოლანს უფლებამოსილება მიეცა მონაწილეობა მიეღო საპარლამენტო არჩევნებში, რომელშიც გამარჯვება მოიპოვა.

2003 წლის 14 მარტს ერდოლანი გახდა თურქეთის რესპუბლიკის პრემიერ-მინისტრი, რომელსაც ქვეყნის პრეზიდენტმა სეზერმა ოფიციალურად დაავალა 59-ე მთავრობის ჩამოყალიბება.

როგორც ვხედავთ, საერო, რესპუბლიკური თურქეთის უმაღლეს სახელისუფლებო ეშელონებში მთავარ პარტიად მოგვევლინა ისლამური ორიენტაციის სამართლიანობისა და განვითარების პარტია, რომელსაც გააჩნდა ყველა სახელისუფლებო ბერკეტი და მოსახლეობის აქტიური მხარდაჭერა იმისა, რომ მომავალ 2007 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებში ის წამოაყენებდა თავის კანდიდატურას.

2007 წლის აპრილში თურქეთის პოლიტიკურ საქმიანობაში ერთ მხარეს იდგნენ - მოქმედი პრეზიდენტი (აჰმედ ნეჯდეთ სეზერი), ჯარი, პროფკავშირები, უნივერსიტეტის რექტორები, ოპოზიციური პარტიები, ხოლო მეორე მხარეს - მმართველი სამართლიანობისა და განვითარების პარტია.

მხარეთა დაპირისპირების ძირითადი მიზეზი მოქმედი პრემიერ-მინისტრ რეჯეფ თაიფ ერდოლანის მიერ პრეზიდენტის თანამდებობაზე თავისი კანდიდატურის დასახელება იყო, რა-

საც ოპოზიციის მხრიდან 2007 წლის 14-15 აპრილს ანკარაში ნახევარმილიონიანი მიტინგი მოჰყვა.

თავად ერდოლანი და მისი მომხრეები აქტიურ მოლაპარაკებებს ანარმოებდნენ მხარდამჭერ პარლამენტის წევრებთან, ახალგაზრდულ და ქალთა ორგანიზაციებთან.

2007 წლის 18 მარტს მმართველმა პარტიამ შვიდსაათიანი შეხვედრის დროს განიხილა საკითხი ერდოლანის პრეზიდენტობის კანდიდატობასთან დაკავშირებით. პარტიამ თავად ერდოლანს მიანდო ამ საკითხის გადაწყვეტა. ხანგრძლივი ფიქრის შემდეგ, რეჟიმ თაიფ ერდოლანმა მოხსნა თავისი კანდიდატურა და პრეზიდენტობის კანდიდატად დაასახელა თავისი მოადგილე, საგარეო საქმეთა მინისტრი აბდულაჰ გიული.

მმართველი სამართლიანობისა და განვითარების პარტიიდან აბდულაჰ გიულის პრეზიდენტობის კანდიდატად დასახელებამ ოპოზიციის, საერო და სამხედრო ელიტის გაღიზიანება გამოიწვია. მთელ ქვეყანაში გაიმართა საპროტესტო აქციები, რომლებშიც მონაწილეობა მილიონობით ადამიანმა მიიღო. დემონსტრანტებმა მმართველი პარტია სახელმწიფოს საერო პრინციპების უარყოფასა და თურქეთის ისლამიზაციის მცდელობაში დაადანაშაულეს. გენშტაბის ხელმძღვანელების გამოსვლებში საუბარი იყო სახელმწიფოში არსებული ისლამიზაციის საფრთხის შესახებ, ხოლო ცენტრალური საინფორმაციო საშუალებები ახალი სამხედრო გადატრიალების შესახებ ლაპარაკობდნენ.

თურქეთში შექმნილმა წინააღმდეგობამ და დაძაბულობამ, ქვეყანა ვადამდელ საპარლამენტო არჩევნებამდე მიიყვანა.

2007 წლის 22 ივლისს თურქეთში ჩატარდა საპარლამენტო არჩევნები, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო 42.5 მილიონმა ამომრჩეველმა. 10%-იანი ბარიერი გადალახა სამმა პოლიტიკურმა პარტიამ:

	პარტია	პროცენტი	დეპუტატი
1	სამართლიანობისა და განვითარების პარტია (AKP)	46,58%	341
2	სახალხო-რესპუბლიკური პარტია (CHP)	20,87%	112
3	ნაციონალური მოძრაობის პარტია (MHP)	14,27%	71
4	დემოკრატიული პარტია (DP)	5,41%	—
5	დამოუკიდებელი		26

პრემიერ-მინისტრ რეჯეფ თაიფ ერდოღანის სამართლიანობისა და განვითარების პარტიამ, 2002 წლის საპარლამენტო არჩევნებთან შედარებით, ხმების რაოდენობა 34,1 პროცენტოდან 46,47 პროცენტამდე გაზარდა, თუმცა წინა მოწვევის პარლამენტისგან განსხვავებით, პარტიას დეპუტატთა ნაკლები რაოდენობა ეყოლებოდა. რისი მიზეზიც გახლდათ ორი ოპოზიციური პარტიის მიერ ათპროცენტიანი საარჩევნო ბარიერის გადალახვა.

მმართველმა პარტიამ ბოლოს 53 წლის წინ შეძლო არჩევნებში უკეთესი შედეგის ჩვენება. მსგავსი წარმატების მიღწევა 1954 წელს დემოკრატიულმა პარტიამ მოახერხა. ამის შემდეგ ყველა მმართველი პარტია არჩევნებში კარგავდა მხარდამჭერებს. 2007 წლის არჩევნების შედეგები პრემიერ-მინისტრის მორალური გამარჯვებაც იყო. მხარდამჭერებთან შეხვედრისას ერდოღანი აცხადებდა, რომ „დემოკრატიამ თურქეთში ძალიან მნიშვნელოვანი ტესტი ჩააბარა. ვისთვისაც არ უნდა მიგეცათ ხმა, ჩვენ პატივს ვცემთ თქვენს არჩევანს და განსხვავებულ აზრს. ჩვენი პასუხისმგებლობაა დავიცვათ რესპუბლიკის პრინციპები, რაც მუსტაფა ქემალ ათათურქმა დაუსახა თურქ ერს.“

2007 წლის საპარლამენტო არჩევნების შედეგები, ოპოზიციური სახალხო-რესპუბლიკური პარტიის ლიდერ დ. ბაიკალისათვის არასასიამოვნო იყო. პარლამენტს დაუბრუნდა ულტრა-

მემარჯვენე ნაციონალური მოძრაობის პარტია, დევლეთ ბახჩელის ხელმძღვანელობით.

პარლამენტში განსაკუთრებით დიდი რაოდენობით მოხვდნენ (26) დამოუკიდებელი დეპუტატები, მათ შორის 25 დეპუტატი ქურთული დემოკრატიული პარტიის წევრი იყო.

2007 წლის 20 აგვისტოს ჩატარდა პრეზიდენტის არჩევნების პირველი ტური, რომელსაც ბოიკოტი გამოუცხადა მეჯლისში შემაჯალმა ოპოზიციურმა პარტიებმა. შედეგად, არჩევნების პირველ ტურში პრეზიდენტობის ერთადერთმა კანდიდატმა აბდულაჰ გიულმა ფარული კენჭისყრით მოაგროვა 367 ხმა, რაც საკმარისი არ აღმოჩნდა გამარჯვებისათვის. თურქეთის კონსტიტუციის მიხედვით, პირველ და მეორე ტურში, 550 ადგილიან მეჯლისში პრეზიდენტობის კანდიდატმა ხმათა კონსტიტუციური უმრავლესობა უნდა მოაგროვოს.

2007 წლის 28 აგვისტოს, თურქეთის პარლამენტმა, მესამე ტურში, სახელმწიფოს ახალი მეთაური ხმათა უმრავლესობით აირჩია. სახელმწიფოს მეთაურის უფლებამოსილება 56 წლის აბდულაჰ გიულმა ქვეყნის მოქმედი პრეზიდენტისაგან (აჰმედ ნეჯდეთ სეზერი) ანკარაში, ჩანკაიას რეზიდენციაში გადაიბარა.

2007 წლის 21 ოქტომბერს თურქეთში მმართველი პარტიის ინიციატივით ჩატარდა რეფერენდუმი საკონსტიტუციო ცვლილებების (მათ შორის პრეზიდენტის პირდაპირი არჩევის) შესახებ. ცვლილებებს მხარი დაუჭირა მასში მონაწილეთა 68,95%-მა. მმართველმა პარტიამ აღნიშნული ცვლილებების შემდეგ განაგრძო ახალი რეფორმების გატარება.

სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის ამ ცალსახა წარმატებების მიუხედავად, ლაიცისტურად განწყობილ ძალებს არ შეუწყვეტიათ მოძრაობა. მათი ერთ-ერთი ბოლო გაელვება იყო 2008 წელს საკონსტიტუციო სასამართლოში მმართველი პარტიის აკრძალვის მოთხოვნით საქმის აღძვრა. აღნიშნული საქმე პარტიის სასარგებლოდ დასრულდა, თუმცა არც სამართალდამცავი ორგანოები მსხდარან გულხელდაკრეფილნი. 2007 წლიდან დაიწყო და დღემდე გრძელდება ე. წ. „ერგენეკონის საქმის“ გამოძიება, რომელსაც ახლავს ათეულობით სამხედ-

როს, ჟურნალისტის, მეცნიერების, პოლიტიკოსისა და ა. შ. და-პატიმრების ტალღა. მათ ბრალად ედებათ ტერორისტული ორგანიზაციის შექმნა, რომელსაც უნდა გამოეწვია არეულობა ქვეყანაში. შექმნილი ქაოსის ფონზე კი გზა გაეხსნებოდა სამხედრო გადატრიალებას.

გავრცელებული ინფორმაციით, ორგანიზაციას ჰყავდა შეიარაღებული დანაყოფები, გააჩნდა მოქმედების კონკრეტული გეგმა. ორგანიზაციას ჰქონდა 6 სამმართველო (მათგან 4 სამხედრო და 2 სამოქალაქო). არსებობს ეჭვი, რომ მას კავშირი

ჰქონდა თურქეთში მოქმედ სხვა ტერორისტულ ორგანიზაციებთანაც.

ე. წ. „ერგენეკონის საქმე“ იმითაც არის განსაკუთრებული თურქეთის ისტორიისათვის, რომ პირველად მოხდა თურქეთის მოქმედი სამხედრო მოსამსახურეების (მათ შორის გენერლების) დაკავება-გასამართლება.

ორგანიზაციის წინააღმდეგ თურქეთის სხვადასხვა პროვინციებში განხორციელებული დაკავებებისა და ჩხრეკების დროს სამართალდამცავმა ორგანოებმა ამოიღეს დიდი ოდენობით იარაღი, რაც გამოძიებამ წარმოადგინა სამხილის სახით.

საინტერესოა, რომ დაკავებულთა მიმართ სიმპათიები გამოთქვეს როგორც მემარჯვენე, ისე მემარცხენე ძალებმა (მათ შორის ოპოზიციურმა პოლიტიკურმა პარტიებმა).

ამასთან ე. წ. „ერგენეკონის საქმესთან“ დაკავშირებული ძიება ჯერჯერობით არ დასრულებულა.

2009 წლის 29 მარტს თურქეთში, მძიმე ეკონომიკური და პოლიტიკური ვითარების ფონზე ჩატარდა ადგილობრივი არჩევნები, რომელშიც მონაწილეობდა 21 პოლიტიკური პარტია და დამოუკიდებელი კანდიდატები.

ადგილობრივი არჩევნები თურქეთში მძიმე და დაძაბულ ვითარებაში მიმდინარეობდა. საარჩევნო უბნებზე არეულობის დროს დაიღუპა შვიდი, ხოლო დაიჭრა ასამდე ადამიანი.

თურქეთში 177221 საარჩევნო უბანზე 70 მილიონ ამომრჩევლისგან ხმა მისცა 48 მილიონმა. მმართველმა სამართლიანობისა და განვითარების პარტიამ ამომრჩეველთა ხმების 38,17% მოიპოვა. 23,5%-ით მეორე ადგილზე გავიდა სახალხორესპუბლიკური პარტია, 14,3%-ით მესამე ადგილი დაიკავა ნაციონალური მოძრაობის პარტიამ.

მმართველმა პარტიამ შეინარჩუნა თავიანთი თანამდებობები თურქეთის დიდ ქალაქებში, როგორცაა: სტამბული და ანკარა, მაგრამ დათმო პოზიციები ანტალიაში, დიარბაქირსა და იზმირში.

არჩევნების შემდეგ ერდოლანმა განაცხადა: „ჩვენ მივიღეთ გამონწვევა ხალხისაგან და ავიღეთ მისგან მაგალითი“.

სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის ინიციატივით 2010 წლის 12 სექტემბერს ჩატარდა რეფერენდუმი საკონსტიტუციო ცვლილებებზე. ამჯერად რეფორმები ეხებოდა 26 მუხლს. რეფერენდუმში მონაწილეთა 57,88%-მა მხარი დაუჭირა შემოთავაზებულ წინადადებას.

რეფერენდუმის შედეგად ცვლილებები განხორციელდა საკონსტიტუციო და სამხედრო სასამართლოებში, მოსამართლეთა და პროკურორთა უმაღლეს საბჭოებში; ყურადღება მიექცა ადამიანის უფლებების დაცვას, შეიცვალა პარლამენტის უფლებამოსილების ვადა და ა. შ.

ერდოლანის მთავრობის ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული პროექტი იყო ე. წ. „ქურთული ინიციატივა“, რომელიც მიზნად ისახავდა ქურთული წარმოშობის მოქალაქეების წინაშე მდგარი პრობლემების მოგვარებას. ამ მიზნით თურქეთის სახელმწიფო ტელევიზიაში 24 -საათიანი მაუწყებლობა დაიწყო ქურთულენოვანმა არხმა, გაიხსნა ქურთული ენის შემსწავლელი კურსები და ფაკულტეტები უმაღლეს სასწავლებლებში; შემუშავდა და განხორციელდა სოციალური და ეკონომიკური ხასიათის პროექტები ქვეყნის სამხრეთ-აღმოსავლეთში მცხოვრებ მოქალაქეებისათვის. თუმცა, ამის მიუხედავად, პროქურთულ ორგანიზაციებს მაინც არასაკმარისად მიაჩნდათ ხელისუფლების ქმედებები. ისინი მოითხოვდნენ ე. წ. „დემოკრატიულ ავტონომიას“,

რაც მიუღებელი იყო თურქეთის ხელისუფლებისათვის. შედეგად, ქურთისტანის მუშათა პარტია ქვეყნის მთელ ტერიტორიაზე სხვადასხვა ინტენსიურობით აწყობდა ტერორისტულ აქტებს, რასაც ასეულობით ადამიანის სიცოცხლე ეწირებოდა. ხშირი იყო შეიარაღებული შეტაკებები თურქეთის პოლიციასა და სამხედროებთან.

2011 წლის 21 თებერვალს, თურქეთის მმართველი სამართლიანობისა და განვითარების პარტია მეჯლისში შევიდა წინადადებით, რომ მეჯლისის არჩევნები დანიშნულიყო 2011 წლის 12 ივნისს, პარლამენტმა ეს წინადადება 2011 წლის 3 მარტს დაამტკიცა.

2011 წლის 11 აპრილს პოლიტიკურმა პარტიებმა უმაღლეს საარჩევნო საბჭოში წარადგინეს საკუთარი კანდიდატების სია. 24 პოლიტიკური პარტიიდან ექვსმა განაცხადა უარი მონაწილეობაზე, დანარჩენმა 18-მა კი გამოხატეს სრული მზადყოფნა ბრძოლისთვის.

წინასწარი მონაცემებით, ხსენებული 18 პარტიიდან 10%-იან ბარიერს მხოლოდ სამართლიანობისა და განვითარების, სახალხო-რესპუბლიკური და ნაციონალური მოძრაობის პარტიები გადალახავენ.

ქურთული მშვიდობისა და დემოკრატიის პარტიამ აირჩია უკვე გამოცდილი და წარმატებული ტაქტიკა. მან, არსებული კანონის შესაბამისად, დამოუკიდებელ კანდიდატებად წარადგინა თავისი წარმომადგენლები სამხრეთ-აღმოსავლეთ საარჩევნო ოლქებში, რომლებიც უპირატესად ეთნიკური ქურთებით არიან დასახლებულნი. ახალი პარლამენტის მუშაობის დაწყების შემდეგ ეს დეპუტატები ჩამოაყალიბებდნენ საკუთარ ფრაქციას და დააფიქსირებდნენ, რომ წარმომადგენდნენ მშვიდობისა და დემოკრატიის პარტიის ინტერესებს.

დანარჩენ პარტიათა მცდელობა, გაერთიანებულიყვნენ ბარიერის გადასალახავად, როგორც მოსალოდნელი იყო, კრახით დასრულდა.

ერთი შეხედვით, ძალთა ასეთი მარტივი განაწილება არ ხდიდა საპარლამენტო არჩევნების წინასაარჩევნო კამპანიას მძაფრს. გამარჯვების შემთხვევაში მმართველ სამართლიანო-

ბისა და განვითარების პარტიას (უკვე მესამედ), საშუალება ეძლეოდა, ჩამოეყალიბებინა ერთპარტიული ხელისუფლება, რაც რეკორდული იქნებოდა თურქეთის მრავალპარტიული სისტემის ფუნქციონირების ისტორიაში. სწორედ ეს ჰქონდა მიზნად დასახული მმართველ პარტიას და მის ლიდერს - რეჯეფ ერდოღანს.

წინასაარჩევნო მზადების პროცესის ანალიზი გვაძლევს საშუალებას დავასკვნათ, რომ საარჩევნო მართონი პირველ ეტაპზე მმართველმა პარტიამ ყველაზე წარმატებით და ორგანიზებულად გაიარა. რა თქმა უნდა, ამაში დიდ როლს თამაშობს ადმინისტრაციული რესურსიც, თუმცა ასევე უნდა აღინიშნოს ამ პარტიის წინასაარჩევნო ბრძოლის ყველა მიმართულებით გამოყენებული მოქნილი ტაქტიკა და სტრატეგია.

ამ დასკვნას ამყარებდა წინასაარჩევნო გამოკითხვები. მაგალითად, თურქული კვლევითი ცენტრის, Andyar - ის მიერ ჩატარებული გამოკითხვის შედეგებიდან აშკარად ჩანდა, თუ როგორ იმატა მმართველი პარტიის მხარდამჭერთა რაოდენობამ 2010 წლის სექტემბრის შემდეგ, რაც გვაფიქრებინებდა, რომ ეს, მართლაც, წარმატებული წინასაარჩევნო კამპანიის შედეგი იყო. ნაციონალური მოძრაობის და სახალხო-რესპუბლიკური პარტიის წარმატების შემთხვევაში ექსპერტები განიხილავდნენ მათ მიერ კოალიციური მთავრობის ჩამოყალიბების შესაძლებლობას. თუმცა, მოვლენების ამგვარი განვითარება ნაკლებად სავარაუდო იყო, უპირველეს ყოვლისა, იმის გამო, რომ პარტიებს შორის დიალოგს საკმაოდ დიდი სირთულეები ჰქონდა. გარდა ამისა, უკანასკნელ პერიოდში ნაციონალური მოძრაობის პარტიის გარშემო საკმაოდ დიდი აჟიოტაჟი წარმოიშვა (გამოქვეყნდა კანიდატების ეროტიკული სკანდალური ვიდეოები). ექსპერტების წრეში საკმაოდ აქტიურად განიხილებოდა ვერსია, რომ ეს სკანდალები ინიცირებული იყო კონკრეტული პოლიტიკური ძალის მიერ, იმ მიზნით, რომ ნაციონალებს დაეკარგათ 10%-იანი ბარიერის გადალახვის შანსი. არიელ კოენმა (ექსპერტთა საბჭოს, Trend-ის წევრი) გამოთქვა მოსაზრება, რომ ეს აჟიოტაჟი ყველაზე მეტად ხელს მმართველ პარტიას აძლევდა,

ვინაიდან, თუკი ნაციონალები ვერ გავიდოდნენ პარლამენტში, ამით სამართლიანობისა და განვითარების პარტიას რეალური შანსი ექნებოდა მოეპოვებინა საკონსტიტუციო უმრავლესობა.

ექსპერტთა ნაწილი გამოთქვამდა მოსაზრებას, რომ თურქეთში პოლიტიკური პარტიების წარმატება არჩევნებზე, განსაკუთრებით კი მათ ლიდერებზე, იყო დამოკიდებული.

ამ ფონზე საინტერესოა 2010 წლის დეკემბერში თურქული სტრატეგიული და სოციალური კვლევების ცენტრის „ეტროპოლის“ მიერ ჩატარებული გამოკითხვები, რომელთა შედეგად თურქეთის მოსახლეობის 40.6%-მა პოლიტიკური პარტიის სასურველ ლიდერად დაასახელა რეჯეფ ერდოღანი (სამართლიანობისა და განვითარების პარტია), 22.5%-მა ქემალ კილიჩდაროღლუ (სახალხო-რესპუბლიკური პარტია), 8.6%-მა კი დევლეთ ბაჰჩელი (ნაციონალური მოძრაობა).

ეს ყველაფერი მიუთითებდა იმაზე, რომ მმართველ პარტიას ჰყავდა ქარიზმატული ლიდერი, რაც მრავალი ექსპერტის აზრით, წარმატების ერთ-ერთი საკმაოდ მნიშვნელოვანი წინაპირობა იყო.

რეჯეფ თაიფ ერდოღანის უმთავრესი მიზანი იყო ქვეყანა სერიოზული არეულობის გარეშე მიეყვანა საპარლამენტო არჩევნებამდე, ვინაიდან, წინააღმდეგ შემთხვევაში, მმართველი პარტიის რეიტინგი მკვეთრად დაეცემოდა.

შიდაპოლიტიკური დესტაბილიზაცია ქვეყანაში შეეძლო გამოენვია მხოლოდ ქურთების მუშათა პარტიას, თუმცა, 2010 წლის 13 ოქტომბერს ერდოღანმა ქურთების წინამძღოლის, სამუდამო პატიმრობაში მყოფი აბდულა ოჯალანის, დახმარებით საპარლამენტო არჩევნებამდე შეძლო ამ პარტიასთან მოლაპარაკება. მიუხედავად ამისა, ქურთების საკითხი კვლავ ნომერ პირველ პრობლემად რჩებოდა არჩევნებში.

წინასაარჩევნო მარათონის დროს, პირველი სერიოზული გამწვავება, ქურთული მშვიდობისა და დემოკრატიის პარტიის კანდიდატების გამო, მოხდა 19 აპრილს, როდესაც უმაღლესმა

საარჩევნო საბჭომ სიიდან ამოიღო პარტიის შვიდი კანდიდატი იმ მიზეზით, რომ ისინი ნასამართლევი იყვნენ, რაც არ აძლევდა მათ უფლებას კენჭი ეყარათ პარლამენტში. ამ გადაწყვეტილების წინააღმდეგ თურქეთის მთელ რიგ პროვინციებში ასეულობით დემონსტრანტი გამოვიდა. მმართველი პარტიის ოპონენტებმა ეს გადაწყვეტილება შეაფასეს, როგორც დემოკრატიულ პრინციპების მონინაალმდეგე. ამ ვერდიქტმა კრიტიკა ევროპელი პოლიტიკოსების მხრიდანაც დაიმსახურა.

წარმოქმნილი პრობლემის გადასაჭრელად პრეზიდენტის რეზიდენციაში შედგა შეხვედრა ქვეყნის პრეზიდენტ აბდულაჰ გიულსა და დიდი ნაციონალური კრების სპიკერ მეჰმეთ ალი შახინს შორის. შეხვედრამდე თავის განცხადებაში პრეზიდენტმა აღნიშნა: „პრობლემის გადაჭრის საკითხს ყველა კონსტრუქციულად უნდა მიუდგეს... ამასთან, მათი კანდიდატურები მოხსნილია გარკვეული დოკუმენტაციის არწარდგენის გამო.“ თავის მხრივ, შახინმა განაცხადა, რომ სურს ეს გადაწყვეტილება გადაიხედოს, თუ კანონმდებლობის მხრიდან არ არის რაიმე ბარიერი ამ კანდიდატებთან დაკავშირებით. შეხვედრიდან 24 საათის შემდეგ ქურთული პარტიის კანდიდატები აღადგინეს.

ქურთული პრობლემა და მისი გადაჭრის გზები წინასაარჩევნო კამპანიის მსვლელობაში ბევრი პარტიისთვის პოტენციური მომხრეების რაოდენობის ზრდის სერიოზული ბერკეტი იყო. სახალხო-რეპუბლიკურმა პარტიამ ამ საკითხთან დაკავშირებით თავისი პროგრამაც კი გამოაქვეყნა. დოკუმენტი სთავაზობდა მთელ რიგ ცვლილებებს პოლიტიკურ, სოციალურ, კულტურულ და ეკონომიკურ სფეროებში. განსხვავებით მმართველი პარტიისგან, რომელიც ამტკიცებდა, რომ ქვეყნის აღმოსავლეთ რეგიონების ეკონომიკური განვითარება გადაჭრიდა თურქეთში მცხოვრები ქურთების ყველა პრობლემას, სახალხო-რესპუბლიკური პარტიის გენერალური თავმჯდომარე, ქემალ კილიჩდაროღლუ, ხაზს უსვამდა ქურთებთან სერიოზული პრობლემების არსებობას დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების კუთხით.

აპრილში ასევე გაჩაღდა პოლემიკა ქვეყანაში საპრეზიდენტო მმართველობის შემოღების პერსპექტივაზე. მთავრობის

ხელმძღვანელი თავის სამოქმედო გეგმაში აცხადებდა, რომ თურქეთში ახალ საპრეზიდენტო მმართველობის ფორმაზე გადასვლის საკითხზე უნდა ჩატარდეს რეფერენდუმი.

2011 წლის 12 ივლისს თურქეთში ჩატარდა საპარლამენტო არჩევნები, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო 50.2 მილიონმა ადამიანმა. 10%-იანი ბარიერი გადალახა სამმა პოლიტიკურმა პარტიამ:

	პარტია	პროცენტი	დეპუტატი
1	სამართლიანობისა და განვითარების პარტია (AKP)	49,85%	327
2	სახალხო-რესპუბლიკური პარტია (CHP)	25,98%	135
3	ნაციონალური მოძრაობის პარტია (MHP)	13,04%	53
4	დამოუკიდებელი	6,58%	35

როგორც ვხედავთ, საპარლამენტო არჩევნებში სამართლიანობისა და განვითარების პარტიამ ტრიუმფალურად, დამაჯერებლად გაიმარჯვა. საერთო ჯამში, მმართველმა პარტიამ შეძლო არა მარტო მიღებული ხმების რაოდენობის გაზრდა, არამედ თურქეთის 81 პროვინციიდან გაიმარჯვა 61-ში (მათ შორის სტამბოლში, ანკარაში, ტრაპიზონში, ანტალიაში, ართვინში და ა. შ.).

2011 წლის საპარლამენტო არჩევნებში მმართველი პარტიის წარმატების ერთ-ერთ ძირითად ფაქტორად, თურქეთის ეკონომიკასა და სახელმწიფო უწყებების მუშაობის გაუმჯობესებას მიიჩნევენ. 2010 წელს თურქეთის ეკონომიკა 8,9%-ით გაიზარდა, ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავალი კი - 10079 დოლარამდე გაიზარდა.

პარტიის გეგმებში შედიოდა ისეთი პროექტების განხორციელება, როგორც იყო: არხების გაყვანა შავი და ეგეოსის ზღვის აუზებში, სტამბულთან ახალი ქალაქის აშენება, ახალი ხიდების, აეროპორტების, საავადმყოფოების მასობრივი მშენებლობა და სხვა.

2011 წლის 12 ივნისის საპარლამენტო არჩევნების შემდეგ, თურქეთში ყველაზე აქტიუალური საკითხი საკონსტიტუციო ცვლილებები იყო. წინა წლის სექტემბერში ჩატარებული რეფერენდუმის დროს ამ საკითხს მოსახლეობის 58% მიემხრო.

სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის (AKP) მიერ შემუშავებულ საკონსტიტუციო ცვლილებათა პაკეტში, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხი იყო იუსტიციის სისტემის რეორგანიზაცია, რომელიც მიზნად ისახავდა სამხედროების პოლიტიკური გავლენის შესუსტებას.

თურქეთის რესპუბლიკის ისტორიის მანძილზე პოლიტიკა და ჯარი ერთმანეთისგან გამიჯნული არ ყოფილა. წლების განმავლობაში სამხედროები ქემალისტური რესპუბლიკის პრინციპების სადარაჯოზე იდგნენ. ყოველთვის, როცა პროდასავლური, ანტიკომუნისტური ან სეკულარული პრინციპები საფრთხის ქვეშ დგებოდა, სახელმწიფო საქმეებში თურქეთის ჯარი ერეოდა. სამხედრო ძალამ, ბოლო 50 წლის განმავლობაში, არჩეული მთავრობა 4 -ჯერ გადააყენა. სამხედროების მიერ ჩამოყალიბებული „ღრმა სახელმწიფო“ (Derin Devlet) დროთა განმავლობაში პარალელურ მთავრობად იქცა.

2007-2012 წლებში, სამხედრო გენერალიტეტის საქმიანობასთან დაკავშირებული გამოძიების დროს, 500-მდე გენერალი და ოფიცერი დააკავეს. პროკურორები მსჯელობდნენ, რომ მკვლევლობების, ტერორიზმის და ქაოსის გამო, თურქეთის სტაბილურობას ექმნებოდა საფრთხე და ახალი სამხედრო გადატრიალებისთვის ნიადაგი მზადდებოდა.

სამხედროებსა და სამოქალაქო ძალებს შორის დაძაბულობა არის დაპირისპირება ლაიციზმისა და ისლამიზმის მომხრეებს შორის. მიუხედავად ქვეყანაში საკანონმდებლო ცვლილებებისა, რომელთაც შეზღუდეს არმიის პოლიტიკური როლი, არმი-

ის ვალდებულებები აღნიშნულ პერიოდში უცვლელი რჩება. სახელმწიფოს შიგნით არმია არის სრულიად ავტონომიური ინსტიტუტი. ის მნიშვნელოვან როლს ასრულებს პოლიტიკური გადაწყვეტილებების გამოტანისას და როგორც „სახელმწიფო სუვერენიტეტის მცველი აკონტროლებს პოლიტიკურ ხელისუფლებას. ტერმინი „სამხედრო პატრონაჟის სისტემა“, საკმაოდ ზუსტად აღწერს პოლიტიკურ წყობას, რომელიც იყო თურქეთში.

პირველად თანამედროვე თურქეთის ისტორიაში 2010 წლის ნოემბერში სამი გენერალი დაითხოვეს თავიანთი პოსტებიდან სამოქალაქო ხელისუფლების გადაწყვეტილებით. ეს გენერლები იმ 200 ოფიცერს შორისაა, რომლებიც ეჭვმიტანილნი არიან 2003 წლის სამხედრო გადატრიალების მოწყობის მცდელობაში (საქმე აღიძრა 2010 წელს), რომელსაც არ ადასტურებენ სამხედროები. ამ ფაქტმა გაამწვავა ურთიერთობა მთავრობასა და არმიას შორის.

სამხედროებსა და ხელისუფლებას შორის დაპირისპირება 2012 წელსაც გრძელდებოდა. ხელისუფლებასთან კონფლიქტის შემდეგ, რასაც შეიარაღებული ძალების ძველი ხელმძღვანელობის გადადგომა მოჰყვა, თურქეთის პრეზიდენტმა აბდულაჰ გიულმა დაამტკიცა შეიარაღებული ძალების უმაღლესი ხელმძღვანელობის ახალი შემადგენლობა.

თურქეთის შეიარაღებული ძალების გენერალური შტაბის უფროსად დაინიშნა ქვეყნის ჟანდარმერიის ყოფილი უფროსი ნეჯდეთ ეზელი, სახმელეთო ჯარების ხელმძღვანელობა ჩაიბარა გენერალმა ჰაირი ქივრიქოღლუმ, სამხედრო-საზღვაო ძალებს უხელმძღვანელებდა ადმირალი - ემინ მურად ბილგელი, ხოლო სამხედრო-საჰაერო ძალებს - გენერალი მეჰმედ ერთენი.

ზემოთ უკვე აღინიშნა, რომ თურქეთის შეიარაღებული ძალების უმაღლესმა ხელმძღვანელებმა 2012 წლის მარტში პროტესტის ნიშნად დატოვეს თავიანთი თანამდებობები, რაც დაკავშირებული იყო არმიის მაღალჩინოსანი ოფიცრებისა და გენერლების დაპატიმრებასთან, რომლებსაც ბრალად ედებოდათ რეჟეფ ერდოღანის მთავრობის დამხობის მცდელობა.

თურქეთი 1960-იანი წლებიდან ევროკავშირში განევრიანების კანდიდატი ქვეყანაა. გატარებულმა რეფორმებმა, ბიძგი მისცა ევროკავშირთან მოლაპარაკებების განახლებას. სხვადასხვა დოკუმენტში ხაზგასმულ რეფორმებში, რომლებსაც ბრიუსელი მხარს უჭერდა, ამაში საკონსტიტუციო ცვლილებებიც იგულისხმება, მაგრამ არის მოსაზრება, რომ ევროკავშირში თურქეთის მიღებას საფრანგეთი და გერმანია ეწინააღმდეგებიან. შედეგად, განევრიანების იმედმაც ნელ-ნელა იკლო. შესაძლოა, რომ ევროპიზაციის სახელით მომხდარ დემოკრატიზაციას, თურქეთის ისლამიზაცია მოჰყვეს და ქვეყანამ პროდასავლური საგარეო კურსიდან საბოლოოდ გადაუხვიოს.

თურქეთის პრემიერ-მინისტრმა რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა 2011 წლის 8 ივლისს მეჯლისში ნაიკითხა ახალი, რიგით 61-ე მთავრობის პროგრამა, რომელიც იქცა მომავალი ოთხი წლის თურქეთის საშინაო პოლიტიკის მთავარ მამოძრავებელ ძალად.

მიმომხილველები ვარაუდობდნენ, რომ თურქეთში საკონსტიტუციო ცვლილებების განხორციელების შემდეგ, პრემიერი რეჯეფ თაიფ ერდოღანი სერიოზულად იფიქრებდა საპრეზიდენტო არჩევნებზე საკუთარი კანდიდატურის დაყენებაზე.

2011 წლის 12 ივლისის არჩევნებში რეჯეფ თაიფ ერდოღანის პარტიის გამარჯვებამ კიდევ ერთხელ აჩვენა ის კურსი, რომელსაც სამართლიანობისა და განვითარების პარტია ახორციელებდა და რომელსაც მხარს უჭერდა თურქეთის მოსახლეობის დიდი ნაწილი.

სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის წევრების მიერ არჩეული კურსი ობიექტურად ყველაზე უფრო სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა. მათ მოახერხეს პრიორიტეტების სწორად განაწილება, გაამახვილეს რა ყურადღება მმართველობის დასაწყისში ქვეყნის შიდა მდგომარეობაზე, რითაც თავიდან აიცილეს დაპირისპირება ქემალისტური პრინციპების მიმდევარ სამხედროებთან.

სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის წარმატება პირდაპირ კავშირშია ქვეყნის ეკონომიკურ მიღწევებთან. აღმოჩნდა, რომ ის ერთადერთი პარტიაა, რომელმაც შეძლო თურ-

ქეთის ეკონომიკის განვითარება. 2002 წლიდან 2007 წლამდე მშპ თურქეთში 181 მილიარდი ამერიკული დოლარიდან – 410 მილიარდ ამერიკულ დოლარამდე გაიზარდა. მმართველმა პარტიამ შემოიღო ახალი თურქული ლირა (2005 წ.) და მოახერხა ლირის კურსის გამყარება.

პოლიტიკურ რეალობასთან და პრაგმატიზმთან დაახლოებამ თურქეთში პოლიტიკური ისლამის შემდგომი განვითარება გამოიწვია. სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის აბსოლუტური გამარჯვება 2002 წლიდან მოყოლებული ყველა შემდგომ არჩევნებზე ნათლად აჩვენებს, რომ ეკონომიკის განვითარების და ცხოვრების დონის ამაღლების პირობებში იდეოლოგია უკანა პლანზე გადადის. ამომრჩევლისათვის სულერთია, ეს რეფორმები ვინ ჩაატარა: ისლამისტურმა თუ სეკულარულმა მთავრობამ. რეგიონის სხვა ქვეყნებისაგან განსხვავებით, თურქეთმა შეძლო პრაგმატული და ტოლერანტული პოლიტიკური კურსის შემუშავება. სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის წარმატება გარკვეულწილად გამოწვეული იყო იმით, რომ პარტიის ლიდერები გაემიჯნენ რადიკალურ ისლამსა და მასთან დაკავშირებულ ყველა სტერეოტიპს. მათ უარყვეს იდეა, რომ „ისლამი – ეს არის გამოსავალი“ და პირიქით, პოლიტიკური კურსი დემოკრატიული პროცესების პატივისცემასა და მათში აქტიურად მონაწილეობაზე დაამყარეს.

გასული წლების განმავლობაში თურქეთი მნიშვნელოვან თანხას ხარჯავდა ჰუმანიტარულ აქციებში, უმეტესწილად დემოკრატიული ორიენტაციის ორგანიზაციებს უწევდა დახმარებას. 2013 წლის მონაცემებით თურქეთი ჰუმანიტარული დახმარების გაცემის კუთხით, მსოფლიოში მეოთხე ადგილზეა აშშ-ს, ევროკავშირისა და ბრიტანეთის შემდეგ.

დემოკრატიული განვითარების მხარდაჭერა თურქეთის საგარეო პოლიტიკური კურსის შემადგენელი ნაწილი 1990-იან წლებში გახდა. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ თურქეთმა პოსტსაბჭოთა სივრცეში, ცენტრალურ აზიასა და კავკასიაში, თავისი პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენის ზრდა დაიწყო.

1992 - 1996 წლებში, მან ცენტრალურ აზიასა და კავკასიის რეგიონში, საერთაშორისო დახმარებაზე გამოყოფილი მთელი ბიუჯეტის 87% დახარჯა. მდგომარეობა შედარებით შეიცვალა 1997 წლიდან, როცა მსოფლიოს და, მათ შორის თურქეთის, ყურადღებაც ბალკანეთმა მიიპყრო.

სამართლიანობისა და განვითარების პარტიამ, მმართველობის პირველ პერიოდში ევროკავშირში განეწინააღმდეგება პოლიტიკური კურსის ერთ-ერთ ძირითად მიზნად დაისახა. ამან თურქეთში დემოკრატიული პროცესების განვითარებას შეუწყო ხელი. თუმცა 2005 წელს, როდესაც ნათელი გახდა, რომ უახლოეს მომავალში თურქეთი ვერ გახდებოდა ევროკავშირის წევრი, ზენოლა, რომელსაც ახდენდა ევროპა თურქეთში დემოკრატიული პროცესების გასაძლიერებლად, მოიხსნა და მმართველ პარტიას უფრო თავისუფალი შიდა პოლიტიკური კურსის გატარების საშუალება მიეცა.

შეიძლება ითქვას, რომ 2013 წლიდან მმართველი პარტიის არსებობაში დაიწყო ახალი ეტაპი. 2013 წლის გეზის პარკის მოვლენები შემომბარუნებელ წერტილად წარმოსდგება, როდესაც ნათლად გამოჩნდა რეჟიმის თაღის ერდოლანის, თურქეთის მაშინდელი პრემიერ-მინისტრის ავტორიტარიზმი და ის, თუ რამდენად დაშორდა რეალურად მმართველი პარტია იმ დემოკრატიულ საფუძვლებს, რომლებზე დაყრდნობითაც მოვიდა თურქეთის სათავეში.

ის ფაქტი, რომ მთავრობა არ აღმოჩნდა მზად წასულიყო რაიმე სახის დათმობაზე, გახდა პარკის დასაცავად მონყობილი მშვიდობიანი აქციის ფართომასშტაბიან ანტისამთავრობო გამოსვლებში გადაზრდის მიზეზი. მოსახლეობა გამოვიდა სულ უფრო და უფრო ამპარტავანი, ავტორიტარული, განსხვავებული აზრის მიმართ შეურიგებელი მთავრობის წინააღმდეგ. ამას დაემატა საკანონმდებლო ცვლილებებიც, მოსახლეობის ცხოვრების წესს რომ შეეხო.

სამართლიანობისა და განვითარების პარტიამ თავისი მმართველობის წლებში მიიღო რიგი კანონპროექტები, რომლებიც ისლამური ფუნდამენტალიზმით იყო ნაკარნახევი. ასე, მაგალითად, ალკოჰოლით ვაჭრობის შემცირება, სახელმწიფო

სამსახურებში ჩადრის ტარების უფლება და სხვა. კანონი ალკო-ჰოლთან დაკავშირებით კრძალავს მის გაყიდვას მეჩეთებისა და სკოლების მიმდებარე ტერიტორიებზე, ასევე მის რეალიზაციას 10 საათის შემდეგ. ოპოზიციის წინააღმდეგობის მიუხედავად, კანონპროექტი შეიმუშავეს, განიხილეს და დაამტკიცეს ორი კვირის ვადაში.

თურქეთის მმართველი პარტია თავიდანვე მკაცრ განცხადებებს აკეთებდა მიმდინარე საპროტესტო გამოსვლების წინააღმდეგ. გეზის პარკი არ არის პირველი ამბიციური პროექტი პრეზიდენტ ერდოღანისათვის. არსებობს კიდევ ბოსფორის სრუტის პარალელური არხის გაჭრის პროექტი, ბოსფორის სრუტეზე რიგით მესამე, სულთან სელიმ I იავუზის (მრისხანეს) სახელობის ხიდის აშენების პროექტი და ა.შ.

29 მაისს სწორედ ამ ხიდის მშენებლობის საზეიმო გახსნაზე ერდოღანმა პირველად განაცხადა: „რაც უნდა მოიმოქმედოთ, ჩვენ მივიღეთ გადაწყვეტილება და მას განვახორციელებთ“. 1 ივნისს მაშინდელმა პრემიერ-მინისტრმა განაცხადა, რომ ნებისმიერი 20 დემონსტრანტის სანაცვლოდ მას შეუძლია პარტიის 200 000 მომხრის გამოყვანა, ხოლო იქ, სადაც 100 000 შეიკრიბებოდა, იგი მილლიონს მიიყვანდა. იმ დროს, როდესაც ერდოღანის პოზიცია ხისტი რჩებოდა და გამორიცხავდა რაიმე სახის კონსენსუსს, საპროტესტო აქცია ანტისამთავრობო გამოსვლებში გადაიზარდა და ლოზუნგი „შევიწარჩუნოთ ხეები“ შეიცვალა მთავრობის გადადგომის მოთხოვნით.

31 მაისს, სტამბოლში, ტაკსიმის მოედანთან ახლოს მდებარე „გეზის“ პარკში, მშვიდობიანი აქცია პოლიციამ ცრემლსადენი გაზით დაშალა. აქციის მონაწილეებს პარკი 4 დღის განმავლობაში ჰქონდათ დაკავებული და მისი რეკონსტრუქციის გეგმის გაუქმებას მოითხოვდნენ. აქციის დაშლას კი პროტესტის ბევრად უფრო დიდი ტალღა მოჰყვა და სტამბოლის ქუჩები მოქალაქეებსა და პოლიციას შორის შეტაკებების ადგილად იქცა.

აქციის მონაწილეები ამბობდნენ, რომ გეზის პარკის სტამბოლის ცენტრის ერთ-ერთი იშვიათი მწვანე ზონაა. მათი თქმით, რეკონსტრუქციის გეგმა ამ ზონის გაქრობას და მის სასტუმროებითა და მაღაზიებით ჩანაცვლებას გულისხმობდა.

ტაკსიმის მოედანი, რომელთან ახლოსაც მდებარეობს პარკი, ტურისტებით ერთ-ერთი ყველაზე დატვირთული ადგილია. აქციის მონაწილეთაგან ერთ-ერთს ეჭირა ოსმალის სულთნის ტანსაცმელში გამონყობილი თურქეთის პრემიერ-მინისტრის, რეჯეფ თაიფ ერდოღანის ფოტო წარწერით: „ხალხი შენ არ დაგიჩოქებს“. „ჩვენ არ გვყავს ხელისუფლება, ჩვენ გვყავს თაიფ ერდოღანი“, - განუცხადა „გეზის“ პარკში მყოფმა აქციის ერთ-ერთმა მონაწილემ კორაი სალისკანმა, „როიტერის“ ჟურნალისტს. „ისინი ჩვენ არ გვისმენენ, ეს არის უკმაყოფილების „ზაფხულის დასაწყისი,“ – დაამატა მან. მას შემდეგ, რაც პოლიციამ „გეზის“ პარკში შეკრებილი მოქალაქეები ძალის გამოყენებით დაშალა, უკვე ორმხრივმა დაპირისპირებამ სტამბულის ქუჩებში გადაინაცვლა.

„ათასობით ადამიანი, რომლებსაც არასდროს არ გამოუხატავთ ძალადობა და არ ჩაუდენიათ არაფერი, ცრემლსადენი გაზით დაახრჩვეს. ისინი არ არიან მწერები, ისინი რიგითი მოქალაქეები არიან. ისინი არ არიან მტრები პოლიციისთვის, ისინი არიან მოქალაქეები, რომლებსაც უნდა ემსახურებოდეს და იცავდეს. პოლიცია სამწუხაროდ, პოლიცია მოქალაქეებს არამარტო მტრებად მიიჩნევს, არამედ როგორც მწერებს, ისე ექცევა და გაზს ასხამს,“ – წერდა თურქული გამოცემა „რადიკალი“.

31 მაისის მოვლენებს აქტიურად გამოეხმაურა როგორც ადგილობრივი, ისე უცხოური პრესა, მაგრამ სატელევიზიო არხების უმრავლესობა, ისევე, როგორც თავად პრემიერ-მინისტრი, მთელი კვირა დუმდნენ. დემონსტრანტები თურქულ მედიას სახელმწიფოსთან კოლაბორაციონიზმში ადანაშაულებდნენ და ამბობდნენ, რომ მიმდინარე მოვლენებზე სიახლეებს უცხოური პრესიდან იგებდნენ. იმ კვირის შაბათს ერდოღანი აქციის დაშლასა და შეტაკებებს გამოეხმაურა და განაცხადა, რომ პოლიცია ყოველთვის შეასრულებდა თავის მოვალეობას, რადგან ტაკსიმის მოედანზე არ შეიძლება ექსტრემისტების ველურებით სირბილი. „ისინი ქვაფენილებს ყრიან და ადგილობრივი მაღაზიების ვიტრინებს ამტვრევენ. ეს არის დემოკრატია?“ – გა-

ნაცხადა პრემიერ-მინისტრმა, რომელმაც უარყო დემონსტრანტების მიერ წამოყენებული ბრალდება, რომ ის დიქტატორია.

რ. ერდოღანი და ფ. გიულენი

„ადამიანებს მობეზრდათ საჯარო დისკუსიების ნაკლებობა, უპატივცემულობა, უკანონობა და ამ ხელისუფლების ავტორიტ- არიზმი,“ - აცხადებს სურეია ონდერი, ქურთული „მშვიდობისა და დემოკრატიის“ პარტიის წარმომადგენელი, რომელიც შეტაკებისას დაშავდა.

1 ივნისს, შაბათს, მწვავე შეტაკებების შემდეგ, პოლიცია იძულებული გახდა ტაკსიმის მოედანი დაეტოვებინა. დემონსტრანტები გამარჯვებას ზეიმობდნენ. „ჩვენ გავიმარჯვეთ, „გეზის“ პარკი ისევ ჩვენია“, - ეუბნებოდა ერთ-ერთი დემონსტრანტი „გარდიანის“ კორესპონდენტს.

შაბათს, სტამბულის ცენტრში, რამდენიმე მოხალისე ექიმი და სამედიცინო ფაკულტეტების სტუდენტებმა სახელდახელოდ სამედიცინო პუნქტები მოაწყვეს, სადაც შეტაკებებში დაშავებულ დემონსტრანტებს ეხმარებოდნენ. „ჩვენ დაახლოებით ასამდე ადამიანს დავეხმარეთ,“ – უთხრა ერთ-ერთმა სტუდენტმა (რომელმაც ანონიმურობა არჩია) „გარდიანის“ კორესპონდენტს, – „პოლიცია ახლა ძალიან მძიმე ცრემლსადენ გაზს იყენებს, რომელიც ადამიანის ჯანმრთელობას სერიოზულად აზიანებს.“ უკვე კვირას, 2 ივნისს „საერთაშორისო ამნისტიამ“ გაავრცელა ცნობა 2 დაღუპულისა და ათასი დაშავებულის შესახებ. „სამარცხვინოა ასეთი ულმობელი პასუხი ტაკსიმის აბსოლუტურად მშვიდობიანი პროტესტის მიმართ,“ – განაცხადა „ამნისტია ევროპის“ თავმჯდომარემ, ჯონ დალუისენმა.

„Human Rights Watch“-ის მთავარი მკვლევარი თურქეთში, ემა სინკლარვი აცხადებს, რომ ეს კიდევ ერთი მაგალითია იმისა, თუ რამდენად შეუწყნარებელია თურქეთის ხელისუფლება განსხვავებული აზრის მიმართ.

„მთელს მსოფლიოში, თუ სახელმწიფო თავისი მოქალაქეების წინააღმდეგ ძალის გადამეტებას მიმართავს, ეს იმას ნიშნავს, რომ მათი ძალაუფლება სუსტია, ხოლო ქმედებები - მცდარი,“ - წერს თურქული გამოცემის „ვატანის“ ჟურნალისტი, რუსენ ვარიკი.

მას შემდეგ, რაც პოლიციასა და დემონსტრანტებს შორის დაპირისპირებამ უკიდურესად სასტიკი ხასიათი მიიღო, რეჟიმს თაიფ ერდოღანი აქციის მონაწილეებს ტერორისტებად მოიხსენიებდა და ხაზს უსვამდა, რომ რაიმე სახის კომპრომისი მათთან გამორიცხული იყო. იგი ასევე მკვეთრად რეაგირებდა ტაქსიმისა და თაჰირის მოედნების შედარებაზე და გამორიცხავდა არაბული გაზაფხულის ტალღის გავრცელებას თურქეთში. „ეს არ არის რევოლუცია, ეს არ არის ამბოხი და ეს ნამდვილად არ არის „თურქული გაზაფხული“, ახლა „ზაფხულია“, - განაცხადა თურქეთის მაშინდელმა პრემიერ-მინისტრმა.

საპროტესტო გამოსვლების დასაწყისში ინფორმაციის გავრცელების ერთადერთი წყარო სოციალური ქსელები იყო. ინფორმაცია და, შესაბამისად, ბევრი დეზინფორმაციაც, პირველ რიგში YouTube-ისა და Twitter-ის მეშვეობით ვრცელდებოდა. თურქულმა მედიამ აქტიურობას შემდეგ დაიწყო, რაც მიმდინარე მოვლენებმა საერთაშორისო ყურადღება მიიპყრო. თუმცა თავდაპირველად თურქი ჟურნალისტები დიდი სიფრთხილით სვამდნენ შეკითხვებს, განსაკუთრებით პოლიციის მიერ გადამეტებული სისასტიკის ფაქტებთან დაკავშირებით.

Youtube-თან და Twitter-თან ერთად თურქეთის მთავრობამ მთლიანობაში 166 საიტი დაბლოკა. ეს პირველი შემთხვევა არ იყო, როდესაც თურქეთში სოციალურ ქსელებს ბლოკავენ. მსგავსი რამ წინა წელს, ადგილობრივი არჩევნების შემდეგაც მოხდა.

BBC-ის ცნობით, ტვიტერის დაბლოკვას წინ უძღოდა, პრემიერ რეჟიმს თაიფ ერდოღანის პირობა, რომ „ტვიტერის“ გავლენას აღმოფხვრიდა. „არ მაინტერესებს, რას ამბობს საერთაშორისო თანამეგობრობა. ყველა დაინახავს თურქეთის რესპუბლიკის ძალას,“ - თქვა ერდოღანმა. ეს მას შემდეგ განაცხადა,

რაც მომხმარებლები ტვიტერზე აზიარებდნენ მტკიცებულებებს, რომლებიც ასახავდა პრემიერის კავშირს კორუფციასთან.

2014 წლის ივლის-დეკემბრის თნიტტერ-ის ოფიციალური სტატისტიკის მიხედვით, თურქეთი პირველ ადგილზეა იმ ქვეყნებს შორის, რომელი ხელისუფლება ითხოვს სოციალური ქსელიდან თურქეთის შესახებ სხვადასხვა, მისთვის მიუღებელი, ინფორმაციის ამოღებს ან დაბლოკვას.

მიმდინარე მოვლენებმა ნათლად აჩვენა, რომ თურქეთში აღარ არის ისეთი თავისუფალი მედია, როგორც „სამართლიანობის და განვითარების“ პარტიის მმართველობის პირველ პერიოდში იყო.

კიდევ ერთი გახმაურებული ინციდენტი თურქეთში 2013 წლის 17 დეკემბერს დაიწყო, როდესაც პოლიციამ დააკავა ქრთამის ალებაში ეჭვმიტანილი რამდენიმე ათეული ადამიანი, მათ შორის შინაგან საქმეთა, ეკონომიკის, გარემოს დაცვისა და ურბანული დაგეგმარების მინისტრების შვილები. აღნიშნულ პირებს ბრალად ტენდერებში გამარჯვების სანაცვლოდ ქრთამის ალება და ირანში ოქროს კონტრაბანდა ედებოდათ.

ერდოლანმა შექმნილი სიტუაცია, ისევე როგორც 2013 წლის ივნისის ანტისამთავრობო გამოსვლები, „შეთქმულების თეორიით“ ახსნა. ადგილობრივი არაკეთილმოსურნე ძალები, თურქეთის ეკონომიკური ზრდითა და რეგიონში დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკური კურსით უკმაყოფილო უცხოურ ფინანსურ ორგანიზაციებთან, მედიასთან და მთავრობებთან ერთად მოქმედებენ სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის წინააღმდეგ. ერდოლანმა მმართველი პარტიის წევრებისა და მათი ოჯახის წევრების წინააღმდეგ დაწყებულ გამოძიებას „სასამართლო გადატრიალება“ უწოდა, რომლის ორგანიზებაშიც ფეთქულაჰ გიულენი დაადანაშაულა.

ერდოლანისა და გიულენის დაპირისპირების რეალური მიზეზი, ყოფილი მოკავშირეების განსხვავებულ პოლიტიკურ შეხედულებებზეა დამოკიდებული. პრემიერის საერთაშორისო რეპუტაცია ჯერ კიდევ 2012 წელს შეირყა, როდესაც მან კანონმდებლობის საკუთარ თავზე მორგება დაიწყო. მოგვიანებით,

„გეზის“ პარკის დაცვის მიზნით დაწყებული ანტისამთავრობო გამოსვლები სპეციალური დანიშნულების რაზმებმა ჩაახშეს. თურქეთის სასამართლომ პრემიერ-მინისტრის მოწინააღმდეგე 250 - მდე პირს სახელმწიფო გადატრიალების ორგანიზება და-აბრალა, რამაც ოპონენტების პოლიტიკური დევნის შესახებ ბრალდებები გაააქტიურა. მიუხედავად ამისა, ერდოლანი ბოლო დრომდე 50%-მდე ამომრჩევლის ნდობით სარგებლობდა.

დეკემბერში კორუფციის ბრალდებით პოლიციამ წამყვანი ბანკის მმართველი და ერდოლანის პარტიასთან დაახლოებული სხვა 20-მდე პირი დააკავა. შინაგან საქმეთა მინისტრის შვილის ბარიშ გულერის სახლიდან პოლიციამ დიდი რაოდენობით თან-ხა ამოიღო. სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული Alkbank-ის ღირებულების, სულეიმან ასლანის, სახლში მან ყუთებში დამალულ 4,5 მილიონ დოლარსაც მიაგნო. ასლანთან ერთად დააკა-ვეს ირანელი ბიზნესმენი - რეზა ზარრაბიცი.

თურქული მედიის ცნობით, ბრალდებულთა საქმიანობა საერთაშორისო საზოგადოების მიერ არასანქცირებულია, რომელიც ირანთან ოქროთი და გაზით უკანონო ვაჭრობას უკავ-შირდება, რამაც ბოლო წლებში ირანში 120 მილიარდი დოლა-რის ღირებულების ოქროს შედინებას და ამ გზით, ირანული ეკონომიკის მნიშვნელოვან გაძლიერებას შეუწყო ხელი. Alkbank-ში ამტკიცებენ, რომ ამ, „გაზი ოქროს ნაცვლად“, ტიპის შეთანხმებებში უკანონო არაფერია. თუმცა, დადასტურების შემთხვევაში, ერთი შეხედვით მომგებიანი გარიგებები NATO-ს წევრი თურქეთის საერთაშორისო რეპუტაციას მნიშვნელოვან დარტყმას მიაყენებდა.

გამოძიება იკვლევს კორუფციულ გარიგებებს საჯარო ტენდერებში ჯანდაცვისა და მშენებლობის კუთხითაც. ეს უკა-ნასკნელი ერდოლანის რეპუტაციას განსაკუთრებულ ჩრდილს აყენებდა, რადგან სახელმწიფო განსახლების ორგანოს პირა-დად პრემიერ-მინისტრი კურირებდა.

კორუფციულ სკანდალში არაპირდაპირ ჩართული სამივე მინისტრი მალევე გადადგა, ხოლო ერთმა მათგანმა მსგავსი ქმედებისკენ პრემიერ-მინისტრსაც მოუწოდა.

სიტუაცია კიდევ უფრო გამწვავდა 2014 წლის პირველ დღეებში, როდესაც პროკურორებმა კორუფციის ბრალდებით პრემიერ-მინისტრის შვილის, ბილალ ერდოღანის, დაკავება მოითხოვეს, რაც, მათივე განცხადებით, პრემიერ-მინისტრის მიერ პოლიციაზე ზეწოლის გამო ვერ მოხდა. ბრალდებების საპასუხოდ, ერდოღანმა მინისტრთა კაბინეტი სასწრაფოდ გადაანყო და პოლიციასა და პროკურატურაში მასობრივი წმენდა დაიწყო. თურქულ გაზეთ „Taraf“-ის ინფორმაციით, შემთხვევიდან მხოლოდ ერთ კვირაში 300 - მდე პოლიციელი დაითხოვეს, გამოძიების დაწყებიდან 2015 წლამდე კი თანამდებობა 1500 - ზე მეტ სამართალდამცავს დაატოვებინეს.

ნათელია, რომ პრემიერ-მინისტრი არჩევნებამდე ძალაუფლების კონცენტრაციას სწრაფი რეაგირებით ცდილობდა, რადგან შიდაპარტიული ლიმიტის გამო ერდოღანს პრემიერის პოსტის დაკავება მხოლოდ სამი ვადით შეეძლო, ხელისუფლებაში დარჩენის პრაქტიკულად ერთადერთ გზას პრეზიდენტობა წარმოადგენდა.

პრემიერ-მინისტრ რეჯეფ თაიფ ერდოღანის ინიციატივით, კონსტიტუციასა და საპრეზიდენტო არჩევნების შესახებ კანონში შესული ცვლილებების თანახმად, თურქეთი საპარლამენტო რესპუბლიკიდან საპრეზიდენტო სისტემად გარდაიქმნებოდა. ცვლილებების შემდეგ, მოხდებოდა ძალაუფლების კონსოლიდაცია პრეზიდენტის ხელში. პირდაპირი გზით არჩეულ ლიდერს პოსტზე ყოფნა განახლებული 5 წლიანი ვადით შეეძლებოდა. მიიღება თუ არა აბდულაჰ გიული არჩევნებში მონაწილეობას, სპეკულაციის საგნად იქცა, თუმცა ერდოღანი ქვეყნის სათავეში დარჩენას მომავალი ათწლეულის განმავლობაშიც გეგმავდა.

სირთულეების მიუხედავად, ერდოღანის რეიტინგებს მნიშვნელოვანი ცვლილება არ განუცდია. მოსახლეობის დიდი ნაწილი კორუფციას არა კონკრეტულად პრემიერის, არამედ, ზოგადად, თურქული მმართველობის პრობლემად მიიჩნევდა. მეტიც, საშუალო კლასის თურქებში საკმაოდ გავრცელებული იყო მოსაზრება, რომ „სამართლიანობისა და განვითარების“

პარტია კორუფციასა და მაფიასთან ყველაზე ეფექტურად მებრძოლი პარტია იყო.

თურქული კვლევითი ორგანიზაციის Konsensus Research & Consultancy-ის შეფასებით, ერდოლანი ამომრჩევლის მხარდაჭერას მხოლოდ იმ შემთხვევაში დაკარგავდა, თუ მთელი წლის განმავლობაში კორუფციის ახალ-ახალი მტკიცებულებები გამოიკვეთებოდა.

ამ ფონზე, საერთაშორისო საზოგადოება, ერთი მხრივ, თურქეთში სტაბილურობაზე, მეორე მხრივ კი, წამყვან ისლამურ სახელმწიფოში დემოკრატიისა და კანონის უზენაესობის ბედზე ღელავს. ევროკავშირს შეუძლია, თურქეთის განვითარების მოლაპარაკებები გამოიყენოს ბერკეტად ერდოლანის ავტორიტარული მმართველობის შესარბილებლად. პოლიტიკური და დიპლომატიური ზეწოლა შესაძლოა აშშ-ის მხრიდანაც, თუმცა დასავლეთი ამავდროულად ფრთხილად უნდა იყოს, რომ გარეშე ჩარევებით NATO-ს წევრი თურქეთის საერთაშორისო გავლენა და მერყევი დემოკრატიული ინსტიტუტები კიდევ უფრო არ შეასუსტოს.

2014 წლის 18 თებერვალს თურქეთის პარლამენტმა მიიღო კანონი ინტერნეტთან დაკავშირებით, რომლის მიხედვითაც, მთავრობას სასამართლოს გარეშე ინტერნეტ რესურსების ბლოკირების საშუალება მიეცა. სამართლიანობისა განვითარების პარტიის წევრები, რომლებიც აქამდეც არ სწყალობდნენ სოციალურ ქსელებს, კანონს საზოგადოების პორნოგრაფიული თუ სხვა ზიანის მომტანი შინაარსის მქონე საიტებისგან დაცვის აუცილებლობით ამართლებენ, მაშინ როდესაც საზოგადოება მასში სამთავრობო სკანდალების დაფარვის მცდელობას და რეჟიმს თაიფ ერდოლანის ავტოკრატიული ტენდენციების ზრდას ხედავს.

კანონი ინტერნეტის შესახებ ცენზურას არა DNS (Domain Name System) ან IP (Internet Protocol) მიხედვით, არამედ URL (Uniform Resource Locator) დაყრდნობით ახორციელებდა. ეს ნიშნავს, რომ ინტერნეტ პროვაიდერები დაემორჩილებიან ტელეკომუნიკაციების სააგენტოს თავ-

მჯდომარეს, რომელიც თავის მხრივ, პირდაპირ ექვემდებარება პრემიერ-მინისტრის აპარატს. ტელეკომუნიკაციათა სააგენტოს თავმჯდომარე პირადად, სასამართლო ბრძანების გარეშე განსაზღვრავს, თუ რომელი ვებგვერდი არ აკმაყოფილებს საჭირო კრიტერიუმებს.

კანონის მიხედვით, ასევე შესაძლებელი ხდება ოთხი საათის განმავლობაში ნებისმიერი ვებგვერდის დაბლოკვა პრემიერ-მინისტრის პირდაპირი ბრძანებით.

2013 წლის დეკემბერში მმართველმა პარტიამ შეიმუშავა ახალი კანონპროექტი, რომლის მიხედვითაც სამოქალაქო სამსახურების წინააღმდეგ საპროტესტო გამოსვლები 2- დან 5 წლამდე თავისუფლების აღკვეთით დაისჯება ეს კანონი მიმართულია ისეთი პროექტების დასაცავად, როგორცაა „გეზის“ პარკის რეკონსტრუქცია, ან ანკარაში ალტერნატიული ტრასის გაყვანა და ა.შ.

1982 წლის კონსტიტუციის ნაცვლად ახალი, ქვეყნის დემოკრატიულ ფასეულობებზე მორგებული კონსტიტუციის მიღება, ერთ-ერთი ყველაზე დადებითი რეფორმა უნდა ყოფილიყო პარტიის ისტორიაში (ეს კონსტიტუცია 1980 წლის სამხედრო გადატრიალების შემდეგ მიიღეს და დემოკრატიის რიგ ძირეულ პრინციპებს ეწინააღმდეგებოდა, მაგრამ ახალი კონსტიტუციაც შორს არის იდეალურისაგან. მისი შემუშავებისა და მიღების პროცესი კი მთლიანად ეწინააღმდეგებოდა დემოკრატიულ ფასეულობებს. კონსტიტუციის შემუშავების პირველ ეტაპზე ერდოლანი უარს ამბობდა ნებისმიერი სახის კონსულტაციაზე. შემდგომში იგი იძულებული გახდა დათანხმებოდა სპეციალური კომისიის შექმნაზე, მაგრამ მას შემდეგ, რაც განხილვები მმართველი პარტიის მიერ დადგენილ ვადას გადასცდა, მაშინდელი პრემიერ-მინისტრი კომისიას დათხოვნით და კონსტიტუციის ცალმხრივი მიღებით დაემუქრა.

ყველაზე რთული მდგომარეობა თურქეთში მაინც სიტყვის თავისუფლების კუთხით იყო. 2013 წლის მონაცემებით თურქეთში დაპატიმრებულ

ჟურნალისტთა რიცხვი 40-ს აღემატება, რაც ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი იყო მსოფლიოში. პრესის თავისუფლება ინდექსის მიხედვით 2013 წელს თურქეთი 151-ე ადგილზე იმყოფებოდა. რამდენიმე წლის წინ, იგი სულ რამდენიმე ადგილით უსწრებდა ისეთ ქვეყნებს, როგორცაა აზერბაიჯანი, ეგვიპტე, სუდანი, პაკისტანი, ყაზახეთი და ა.შ.

ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლოს 2014 წლის სტატისტიკის მიხედვით, რუსეთის შემდეგ თურქეთი მეორე ქვეყანა იყო მის წინააღმდეგ აღძრული სარჩელის მიხედვით.

2014 წლის 14 დეკემბერს, მედიაზე მონყობილი რეიდის შედეგად, თურქეთის მთავრობამ, ტერორისტული ორგანიზაციის ჩამოყალიბების მცდელობის ბრალდებით, დააკავა 25-მდე ჟურნალისტი, მათ შორის გაზეთ „Zaman“-ის მთავარი რედაქტორი ექრემ დუმანლი და ხუთი სხვადასხვა სატელევიზიო მაუწყებლობის მქონე „Samanlyolu“-ს ჯგუფის გენერალური დირექტორი ჰიდაეთ კარაჯა. ამ ორ დაწესებულებაში მომუშავე ჟურნალისტები, პროდიუსერები, სერიალების სცენარისტები და 32 - კაციანი ადმინისტრაცია, რომლებიც 14 დეკემბრის დილის საათებში პოლიციამ სახლებში და სამუშაო კაბინეტში დააკავა.

ევროპარლამენტის თავმჯდომარემ, მარტინ შულცმა, პლენალურ სხდომაზე სიტყვით გამოსვლისას აღნიშნა, რომ ექრემ დუმანლისა და ჰიდაეთ კარაჯას

აჰმედ დავუთოღლუ

დაკავებისას ჩატარებული სპეცოპერაცია შოკისმომგვრელია. შულცმა განაცხადა: „თურქეთში პრესის თავისუფლებისა და თავისუფალი აზრის გამოხატვის მიმართ პრობლემები ახალი არ არის. „გეზი“-ის პარკის საპროტესტო აქციების შემდეგ ჟურნალისტებსა და სოციალურ მედიაზე ზენოლაც გვახსოვს. გუშინ კიდევ ერთხელ მომსწრენი გავხდით მთავრობის მიმართ ოპოზიციურად განწყობილი პრესის

დარბევისა პოლიციის მიერ. ბოლო დროს ოპოზიციურად განწყობილი პრესის მიმართ განვითარებული მოვლენები იმაზე მიგვანიშნებს, რომ თურქეთში საკმაოდ სახიფათო მდგომარეობაა და ჩვენ განვითარებულ მოვლენებს აქტუალურად ვაკვირდებით. როგორც ევროპარლამენტი, ვითხოვთ, რომ აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით ევროკავშირში თურქეთის მუდმივი წარმომადგენლობისგან გაკეთდეს ოფიციალური განცხადება”.

ევროკავშირის მიერ გამოთქმულ კრიტიკაზე პრეზიდენტმა ერდოღანმა უპასუხა, რომ მიმდინარე მოვლენები არ უკავშირდება სიტყვის თავისუფლებას, ეს ქვეყნის შიდა უსაფრთხოების საქმეა და დასავლეთის აზრი თურქეთის შიდა პოლიტიკაზე მისთვის არარელევანტურია.

მედიაზე განხორციელებული ასეთი ზენოლა აუცილებლად იმოქმედებდა ევროკავშირში განვერიანების პროცესზე. 2013 წლის „გეზის“ პარკის მოვლენების შემდეგ ურთიერთობა თურქეთსა და ევროკავშირს შორის ისედაც საკმაოდ დაძაბული იყო. თურქეთის პრეზიდენტმა ოფიციალურ გამოსვლაში განაცხადა, რომ მისთვის არსებით მნიშვნელობას არ წარმოადგენს ის, თუ რა გავლენას იქონიებს მიმდინარე მოვლენები ევროკავშირში განვერიანების პროცესზე. პრემიერ-მინისტრის ერთ-ერთმა მრჩეველმა თავის ინტერვიუში განაცხადა: „როგორ შეიძლება იყოს ავტორიტარული ის მთავრობა, რომელმაც არჩევნებზე თითქმის 50% მოიპოვა?“ ეს ფრაზა ნათლად ასახავს თურქეთის მთავრობის პოზიციას – არჩევნებში გამარჯვება საკმარისი არგუმენტია მთავრობის ნებისმიერი ქმედების გასასამართლებლად, მაგრამ დემოკრატია არ შემოისაზღვრება მმხლოდ თავისუფალი არჩევნებით, იგი გულისხმობს ძალაუფლების გადანაწილებას, ავტონომიურ ინსტიტუტებსა და ასოციაციებს შორის, რომელთა კონტროლი კანონის შესაბამისად უნდა ხდებოდეს.

2014 წლის 10 აგვისტოს ჩატარებული საპრეზიდენტო არჩევნები ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი იყო თურქეთის რესპუბლიკის ისტორიაში. პირდაპირი წესით პირველად ჩატარებულ საპრეზიდენტო არჩევნებში 51,79%-ით გამარჯვება ქვეყნის ყოფილმა პრემიერ-მინისტრმა და სამართლიანობისა და განვი-

თარების პარტიის ლიდერმა, რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა მოიპოვა, ხოლო იმავე წლის 28 აგვისტოს, ქვეყნის პრემიერ-მინისტრი გახდა აჰმედ დავუთოღლუ.

თავის წინასაარჩევნო გამოსვლებში ერდოღანი აცხადებდა, რომ არჩევის შემთხვევაში, იგი არ იქნებოდა მხოლოდ და მოლოდ სიმბოლური პრეზიდენტი, არამედ მაქსიმალურად გამოიყენებდა მინიჭებულ ძალაუფლებას. მან ხაზი გაუსვა სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მიღწევებს და საზოგადოებას გააცნო თავისი ხედვა „ახალი თურქეთის“ შესახებ, რომლის შესაბამისად 2023 წლისათვის უნდა გაიზარდოს ქვეყნის კეთილდღეობა და გავლენა მსოფლიოში.

ერდოღანისა და მისი სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის გამარჯვება განპირობებული იყო იმით, რომ თურქული საზოგადოება გადაღლილი და განბილებული იყო ათწლეულების მანძილზე ჩამოყალიბებული და კორუფციაში ღრმად ჩაფლული ელიტის მოქმედებით. მის ფონზე სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის წარმომადგენლები უფრო მეტი პატიოსნებით, უბრალოებითა და ხალხთან სიახლოვით, აშკარად, მომგებიანად გამოიყურებოდნენ.

ბოლო 15 წლის განმავლობაში არჩევნებში მიღწეული უპრეცედენტო წარმატებისა და ქვეყნის პოლიტიკაში სამხედროების ჩარევის საფრთხის თავიდან აცილების შემდეგ, თურქეთის მმართველი სამართლიანობისა და განვითარების პარტია დემოკრატიულის ნაცვლად სულ უფრო ავტორიტატულ სახეს იძენს.

როგორც ჩანს, ამ წარმატებებმა თავბრუ დაახვია ერდოღანს. ხელისუფლებაში ყოფნის მანძილზე მისი ავტორიტარიზმი და ამბიციურობა თანდათან კიდევ უფრო გაიზარდა. საპარლამენტო უმრავლესობის ფაქტორის გამოყენებით მმართველმა პარტიამ მნიშვნელოვანწილად დაიმორჩილა სახელმწიფო აპარატი. ერდოღანის ერთპარტიულმა მთავრობამ თავის რადიკალურ გადაწყვეტილებებში თითქმის შეწყვიტა ოპოზიციური

სპექტრის აზრის გათვალისწინება და დაუფარავად დაადგა ქვეყნის ისლამიზაციის კურსს.

თანამედროვე თურქეთის ისტორიაში ერდოღანმა თითქმის შეუძლებელი შეძლო - მან მნიშვნელოვანწილად შეზღუდა ხელშეუხებელი და ძლევამოსილი სამხედრო ელიტა და ჩამოაშორა ის პოლიტიკურ ხელმძღვანელობას. ამისთვის მარჯვედ გამოიყენა ე. წ. „ერგენეკონის“ შეთქმულების საქმე და, ფართო საზოგადოებრივ მხარდაჭერაზე დაყრდნობით, უპრეცედენტო რამ მოახერხა - ციხეში მოათავსებინა თურქეთის უმაღლესი გენერალიტეტის წარმომადგენლები. მათთან ერთად თავისუფლება აღეკვეთა ძველი პოლიტიკური ელიტის მრავალ წარმომადგენელს - ბიზნესმენებს, ჟურნალისტებს, საზოგადო და პოლიტიკურ მოღვაწეებს იმ ადამიანებს, რომლებმაც გაბედეს და წინ აღუდგნენ ერდოღანის სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის ახალ კურსს.

გენერალიტეტის შესუსტებასთან ერთად, პირდაპირპროპორციულად გაძლიერდა რელიგიურ ლიდერთა ერთიანობა. რელიგიის საქმეთა სამმართველო თურქეთის სახელმწიფო სისტემის ერთ-ერთ ყველაზე გავლენიან სტრუქტურად იქცა. ერდოღანის თხუთმეტწლიანი მმართველობის განმავლობაში თურქეთში აშენდა 7300 მეჩეთი, განათლების სისტემის რეფორმის შედეგად უმაღლეს სამხედრო სასწავლებლებში რელიგია აუცილებელ საგნად იქნა შეტანილი, ხოლო საერო სკოლების საშუალო კლასებში შემოიღეს საგანი - რელიგიათმცოდნეობა, ასევე, მოიხსნა სკოლების ტერიტორიაზე მოსწავლე გოგონებისათვის თავსაბურავით სიარულის აკრძალვა, რაც ადრე წარმოდგენელი იყო.

მართალია, ერდოღანი და მისი პარტია კვლავაც ოფიციალურად ინარჩუნებენ ევროკავშირში განევრიანების კურსს, მაგრამ პარალელურად მიმართავენ ოსმალეთის იმპერიის ყო-

ფილ ტერიტორიებსა და თურქულენოვან სამყაროში ზეგავლენის აღდგენის იდეოლოგიასაც.

2015 წლის დასაწყისში დაპირისპირებამ პოლიტიკურ პარტიებს შორის სულ უფრო მწვავე ხასიათი მიიღო. სამართლიანობისა და განვითარების პარტიის მიერ მეჯლისში ადგილების აბსოლუტური უმრავლესობის მოპოვების და კონსტიტუციური ცვლილებების ერთპიროვნულად გატარების შემთხვევაში თურქეთში საბოლოოდ ჩამოყალიბდება ავტორიტარიზმი.

2015 წლის 7 ივნისს თურქეთში ჩატარდა საპარლამენტო არჩევნები, სადაც მმართველმა სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიამ 550 მანდატიან პარლამენტში დაკარგა უმრავლესობა. მან მიიღო 256 მანდატი,

მეორე ადგილზე გავიდა სახალხო – რესპუბლიკური პარტია – 132 ადგილი, მესამეზე – ნაციონალური მოძრაობის პარტია – 82 ადგილი და სახალხო- დემოკრატიული პარტია – 80 ადგილი.

რა შეიძლება ყოფილიყო ამ ეტაპზე ერდოღანის პარტიის დამარცხების მიზეზი? „გეზის“ პარკის გამოსვლების, დეკემბრის კორუფციული სკანდალის (რომელშიც მოქმედი მინისტრების შვილები და სხვადასხვა მაღალჩინოსანი პოლიტიკოსები იყვნენ გარეუღნი), სირიასთან მიმართებით არჩეული პოლიტიკური კურსის კრაზის, მთავრობასა და ცნობილი თურქი თეოლოგის ფეთჰულაჰ გიულენის მიმდევრებს შორის არსებული დაპირისპირებისა და „სომას“ და „ერმენეჟის“ ქვანახშირის მალაროებში მომხდარი ტრაგედიების შემდეგ, შეიძლება ითქვას, რომ მმართველი პარტიის სამართლიანობის და განვითარების რეიტინგი საკმაოდ დაეცა, რაც ბევრ დამკვირვებელს აფიქრებინებდა, რომ თურქეთში შესაძლებელია მოხდარიყო ცვლილებები დემოკრატიული არჩევნე-

ბი იყვნენ გარეუღნი), სირიასთან მიმართებით არჩეული პოლიტიკური კურსის კრაზის, მთავრობასა და ცნობილი თურქი თეოლოგის ფეთჰულაჰ გიულენის მიმდევრებს შორის არსებული დაპირისპირებისა და „სომას“ და „ერმენეჟის“ ქვანახშირის მალაროებში მომხდარი ტრაგედიების შემდეგ, შეიძლება ითქვას, რომ მმართველი პარტიის სამართლიანობის და განვითარების რეიტინგი საკმაოდ დაეცა, რაც ბევრ დამკვირვებელს აფიქრებინებდა, რომ თურქეთში შესაძლებელია მოხდარიყო ცვლილებები დემოკრატიული არჩევნე-

ბის გზით, რომელიც დაამთავრებდა სამართლიანობისა და განვითარების პარტიისა და მისი ლიდერის – ყოფილი პრემიერ-მინისტრისა და ამჟამინდელი პრეზიდენტის – რეჟეფ თაიფ ერდოღანის მმართველობას, მზარდი ისლამიზაციით და ავტორიტარულობით რომ ხასიათდება.

არჩევნების შემდეგ, თურქეთის პრემიერ-მინისტრმა აჰმედ დავუთოღლუმ, მეჯლისში სხვა პოლიტიკურ პარტიებთან კოალიციური მთავრობის შექმნა ვერ შეძლო, რასაც მოჰყვა თურქეთის პრეზიდენტის მხრიდან მთავრობის დათხოვნა და ქვეყანაში რიგგარეშე 26-ე საპარლამენტო არჩევნების დანიშვნა.

2015 წლის 1 ნოემბერს თურქეთში ჩატარდა ვადამდელი საპარლამენტო არჩევნები, სადაც ერდოღანმა გამოიყენა მის ხელთ არსებული ყველა სახელმწიფო მექანიზმი, რათა სამართლიანობისა და განვითარების პარტიას გამარჯვება მოეპოვებინა, და მან, მართლაც, დაიბრუნა პარლამენტში უმრავლესობა, რომელიც 2015 წლის ივნისში დაკარგა.

არჩევნებში მმართველმა პარტიამ 49.4% დააგროვა, მთავარმა ოპონენტმა, სახალხო რესპუბლიკურმა პარტიამ კი - 25.4%. 10%-იანი ზღვარი გადალახეს და პარლამენტში ადგილები მოიპოვეს პროქურთულმა და ნაციონალისტურმა პარტიებმა. პრემიერ-მინისტრმა აჰმედ დავუთოღლუმ¹² არჩევნების შედეგს თურქი ხალხისა და დემოკრატიის გამარჯვება უწოდა.

მთავარი ფაქტორები, ქვეყნის შიდა მდგომარეობისა, რომლებმაც 2015 წლის 1 ნოემბრის საპარლამენტო არჩევნების შედეგებზე შესაძლოა გავლენა იქონიოს, შემდეგია:

¹² 2016 წლის 22 მაისს, თურქეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტმა რეჟეფ თაიფ ერდოღანმა „სამართლიანობისა და განვითარების“ პარტიის თავმჯდომარეობიდან და პრემიერ-მინისტრის თანამდებობიდან გაანთავისუფლა აჰმედ დავუთოღლუ და მის ნაცვლად დანიშნა ბინალი ილდირიმი. 2016 წლის 24 მაისს, პრეზიდენტმა თურქეთის რესპუბლიკის 65-ე მთავრობა დაამტკიცა.

1) ე. ნ. სამშვიდობო პროცესი (Çözüm süreci) – რომელიც თურქეთის ხელისუფლებასა და ქურთისტანის მუშათა პარტიის დე-იურე ლიდერს - ამჟამად პატიმრობაში მყოფ აბდულა ოჯალანს შორის წარმოებული მრავალრუნდიანი მოლაპარაკებების შედეგად დაიწყო, მიუხედავად იმისა, რომ სამშვიდობო პროცესის ფარგლებში გადაიდგა გარკვეული ნაბიჯები, ერდოლანმა ჩათვალა, რომ ამ საკითხს ომის გზით მოაგვარებდა და ურთიერთობა შეიარაღებულ კონფლიქტში გადაიყვანა;

2) დღითიდღე მწვავედებოდა დაპირისპირება ავტორიტარულ რეჟიმს თაიფ ერდოლანის ხელისუფლებასა და თურქეთის ერთ-ერთ ყველაზე გავლენიან გაერთიანებას - „ჰიზმეთს“ და მის ლიდერ ფეთჰულაჰ გიულენს შორის. პრეზიდენტმა ერდოლანმა ფეთჰულაჰ გიულენი და მისი მიმდევრები ღიად დაადასაშაულა გადატრიალების მცდელობაში, რასაც მოჰყვა მასობრივი დაპატიმრებების ტალღა სხვადასხვა სახელმწიფო და მედია სტრუქტურებში, პოლიციამ დააკავა პოლიციისა და რელიგიურ საქმეთა სამინისტროს ათასობით თანამშრომელი ჯაშუშობის, გადატრიალების მცდელობისა და სხვა მსგავსი ბრალდებებით; ასევე განახორციელეს რეიდები და დააპატიმრეს ფეთჰულაჰ გიულენის მოძრაობის მთავარ მედია საშუალებებად ცნობილ გაზეთ „Zaman“-ისა და ტელევიზია „Samanadolu“-ს ოფისების ათობით ჟურნალისტი.

2015 წელს ადამიანის უფლებათა დაცვის ასოციაციის (IHD) მიერ გამოქვეყნებული - ადამიანის უფლებათა დარღვევის ანგარიშის მიხედვით, თურქეთში პოლიციამ 26 მედია ორგანიზაცია დაარბია.

სპეცოპერაციის შემდეგ, თავისუფალი მედიის გაჩუმების მიზნით „კოზა-იფექ“ მედია ჯგუფში შემავალი ორი ტელევიზია და ორი გაზეთი, „სამანიოლუ“ (Samanadolu Group) ჯგუფში შემავალი 11 სატელევიზიო არხი, İMC-ს ტელევიზია და Bengi TÜRK-ის ტელევიზია მთავრობამ დახურა.

2015 წელს თურქეთში დაახლოებით 26851 ვებ-გვერდი დაიბლოკა. სატელეკომუნიკაციო კავშირგაბმულობის მმართველობამ (TIB) ამ საიტებზე წვდომა აკრძალა. დაბლოკილი საინფორმაციო სააგენტოებისა და გაზეთების ვებ-გვერდების რაოდენობამ განსაკუთრებით 2015 წლის ივნისის შემდეგ მოიმატა.

ანგარიშის მიხედვით, გასულ წელს თურქეთში ერთი წიგნი და ერთი ჟურნალი აიკრძალა, დაიხურა ერთი რადიო, აიკრძალა ერთი საგაზეთო სტატია, ხოლო ოცდაცხრამეტი გაზეთი გაკეთებული განცხადების გამო დაჯარიმდა. თვრამეტი წიგნის შესახებ სარჩელი იქნა შეტანილი სასამართლოში. ორ გაზეთსა და ორ ტელევიზიას კი ჯერ მმართველები შეუცვალეს, შემდეგ კი მაუწყებლობა შეუწყდათ (ანგარიშის გამოქვეყნების შემდეგ, გაზეთ „Zaman“-ის, გაზეთ „Today's Zaman“-ის, საინფორმაციო სააგენტო „Cihan“-ისა და ჟურნალ აქსიონის (Aksiyon) მმართველობა ხელისუფლებამ უკანონოდ აიღო თავის თავზე) რვა სატელევიზიო არხს და ექვს რადიოს სატელიტური მაუწყებლობა.

გაზეთ „ზამანის“ მმართველობის ჩაბარებასთან დაკავშირებით გაეროს გენერალურმა მდივანმა პან გი მუნმა თურქეთს ადამიანის უფლებათა მოვალეობებთან მიმართებით იმ დოკუმენტის შესაბამისად მოქმედებისკენ მოუწოდა, რომელზეც თვითონაც ხელი აქვს მოწერილი.

გენერალურმა მდივანმა განცხადებაში აღნიშნა: „თურქეთის ოფიციალურ პირებს, თურქეთის ადამიანის უფლებათა ვალდებულებების შესაბამისად, აზრის გამოხატვის თავისუფლებისა და მომიტინგეების მიმართ პატივისცემისკენ მოვუწოდებ.“

პან გი მუნის მიერ გაკეთებულ განცხადებაში, სადაც ის პირდაპირ თურქეთის ხელისუფლებას მიმართავს, აღნიშნულია, რომ „დემოკრატიული, ეკონომიკური და სოციალური მდგომარეობის განვითარება იმაზეა დამოკიდებული, თუ იდეების და აზრის გამოხატვა რამდენად მშვიდ გარემოშია შესაძლებელი, თუნდაც ეს კრიტიკული იყოს“.

გაზეთებისა და ახალი ამბების მსოფლიო ასოციაციამ (WAN-IFRA - პრეზიდენტი ტომას ბრუნეგარდი), რომელშიც 120 ქვეყნის 18 ათასი გაზეთი და ტელევიზია, 15 ათასი საინფორმაციო საიტი და 3 ათასი მედია კომპანიაა გაერთიანებული, პრეზიდენტ რეჯეფ თაიფ ერდოღანს წერილით მიმართა, რომ თურქეთის მთავრობამ გაზეთ „ზამანის“ დარბევით საერთაშორისო კონვენციები დაარღვია.

პრეზიდენტის სასახლეში გაგზავნილ წერილში ნათქვამი იყო, რომ: „გაზეთ „ზამანის“ პოლიტიკური მიზნებისთვის ხელში ჩაგდება საერთაშორისო კონვენციებთან ადამიანის უფლებათა დაცვის კონვენციის დეკლარაციით აზრის გამოხატვის თავისუფლების აშკარა დარღვევაა. ადამიანის უფლებათა დაცვის კონვენციის მე-19 მუხლში წერია: „ყველას აზრის გამოხატვის თავისუფლება აქვს. ამ უფლების გათვალისწინებით ხელი არ უნდა ეშლებოდეს, ქვეყნის საზღვრების მიუხედავად, ინფორმაციის ნებისმიერი გზით მოძიებას, მიღებას და გავრცელებას. გაზეთი „ზამანი“ დაუყოვნებლივ ყოფილ მფლობელებს დაუბრუნდეს და გაზეთის მმართველობამ სარედაქციო პოლიტიკის ჟურნალისტების მხრიდან განსაზღვრას პატივი სცენ“.

დღესდღეობით თურქეთში 30-ზე მეტი ჟურნალისტი ისევ ციხეშია.

15 ივლისის საღამოს მსოფლიო მედიის ყურადღება თურქეთში განვითარებულმა მოვლენებმა მიიპყრო. ხელისუფლების დამხობის მიზნით ქვეყნის რამდენიმე ადგილზე შეიარაღებული დაჯგუფების თავდასხმას 300-მდე ადამიანის სიცოცხლე ემსხვერპლა.

პარასკევს საღამოს ანკარასა და სტამბოლში ტანკები გამოჩნდნენ, რომლებმაც თურქეთის პარლამენტის შენობასა და პრეზიდენტის სასახლეს ცეცხლი გაუხსნეს. თვითმფრინავებმა დედაქალაქში მდებარე ეროვნულ სადაზვერვო შტაბს ქვემეხები დაუშინეს.

სამხედროებმა კი ბოსფორის ხიდი გადაკეტეს, რომელიც სტამბოლის აზიურ და ევროპულ ნაწილებს აკავშირებს ერთმანეთთან. ისინი ამბობდნენ, რომ ქვეყნის დემოკრატიის დასაცავად მოქმედებდნენ და ხელისუფლების დამხობა სურდათ. დაზვერვის ეროვნულმა სამსახურმა განაცხადა, რომ ხელისუფლების ქმედებების შედეგად, სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობა წარუმატებლად დასრულდა, თუმცა სოციალურ ქსელში ვრცელდებოდა ვიდეოები, რომლებშიც ჩანდა, რომ დაპირისპირება მემბოხე სამხედროებსა და ქუჩაში გამოსულ მოქალაქეებს შორის მაინც გრძელდებოდა. თავის მხრივ, სამხედრო დაჯგუფება გადატრიალებას წარმატებულად აფასებდა.

15 ივლისს ასევე გავრცელდა ინფორმაცია, რომ ამბოხების ღამეს, როდესაც პრეზიდენტი ერდოღანი შვებულებიდან სტამბოლში ბრუნდებოდა, მემბოხეების ორ გამანადგურებელს მისი თვითმფრინავი მიზანში ჰყავდა ამოღებული, თუმცა გაურკვეველი მიზეზების გამო, თავდასხმა არ განხორციელდა და ის სტამბოლში მშვიდობით ჩავიდა.

აღნიშნულთან დაკავშირებით, ერდოღანმა ასევე განმარტა, რომ მარმარისში, სასტუმროში, სადაც ის ამბოხების ღამეს, სტამბოლში ჩაფრენამდე იმყოფებოდა, მისი წამოსვლის შემდეგ შეიარაღებული თავდასხმა განხორციელდა. პრეზიდენტის განცხადებით, მან თავდასხმას „სულ რამდენიმე წუთით გამოასწრო“.

ამბოხების ღამეს, ზემოაღნიშნულ მოვლენებს პროსახელისუფლებო ტელეარხი CNN Turk პირდაპირი ეთერით გადასცემდა. ქვეყნის პრეზიდენტმა, რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა კი არხის სტუდიიდან, acetime-ის მეშვეობით, მოსახლეობას მოუწოდა, მისი და თურქეთის დემოკრატიის მხარდასაჭერად და თავდამსხმელების წინააღმდეგ, ქუჩაში გამოსულიყვნენ.

რამდენიმე საათის შემდეგ თურქული მედია, მათ შორის CNN Turk-იც, იძულებული გახდნენ მაუწყებლობა შეეწყვიტათ. არხი მას შემდეგ გაითიშა, რაც სტუდიაში სამხედროები შეიჭრნენ. ამასთან, სრულად შეწყდა წვდომა Twitter-სა და YouTube-ზეც.

მას შემდეგ, რაც ხელისუფლების დამხობის მცდელობა წარუმატებლად დასრულდა, 16 ივლისის ღამეს, სტამბულში, ტაქსიმის მოედანზე, პრეზიდენტის მხარდასაჭერად და სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობის მარცხით დასრულების აღსანიშნავად ათასობით ადამიანი ქუჩაში გამოვიდა, რის შემდეგაც მათ სიტყვით ერდოღანმა მიმართა და გამარჯვება მიულოცა.

ბოლო მონაცემებით, გარდაცვლილია სულ ცოტა 300 ადამიანი, საიდანაც 161-ზე მეტი მშვიდობიანი მოქალაქე ან პოლიციელია, დანარჩენი კი გადატრიალებაში მონაწილე პირი. მთლიანობაში დაშავდა ათასზე მეტი მოქალაქე.

გადატრიალების მცდელობაში ბრალდებული 150 ათასი პირი დაკავებულია, მათ შორის არიან მოსამართლეები და მაღალი თანამდებობის სამხედრო პირები. მათ რიცხვში შედის ავიაბაზა ინჯირლიკის მეთაური, ასევე პრეზიდენტის თანაშემწე სამხედრო საკითხებში, ალბაი ალიც. გარდა ამისა, თანამდებობა დაატოვებინეს 2745 მოსამართლესა და 8 ათას პოლიციელს. დაკავებულთა შორის არიან: თურქეთის მესამე არმიის ხელმძღვანელი - გენერალი ერდალ ოზთურკი, მეორე არმიის ხელმძღვანელი - გენერალი ადემ ჰუდუტი, საჰაერო თავდაცვის ყოფილი უფროსი - აკინ ოზთურქი, ერთ-ერთი მთავარი მოსამართლე - არფარლსან ალთანი.

გადატრიალების მცდელობის შემდეგ თურქეთის სამართალდამცველებმა 37 500 საჯარო მოხელე და პოლიციის ოფიცერი დაითხოვეს სამსახურიდან, 21 000 მასწავლებელს შეუჩერეს ლიცენზია.

აშშ-ის საავიაციო ხელისუფლების გადაწყვეტილებით, ყველა ავიარეისი აშშ-სა და თურქეთის აეროპორტებს შორის აიკრძალა. აღნიშნული მოიცავს თურქეთიდან და მისი მიმართულებით მოძრავ კომერციულ და კერძო საჰაერო ხომალდებს, ასევე ტრანზიტულ ავიარეისებს მესამე ქვეყნის გავლით, თურქეთიდან ამერიკის მიმართულებით.

16 ივლისს ვრცელდებოდა ინფორმაცია, რომ თურქეთის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში, სირიის საზღვართან მდებარე ინჯირლიკის ავიაბაზა, რომლიდანაც აშშ-ის ხელმძღვანელო-

ბით მოქმედი საერთაშორისო კოალიცია ISIS-ის წინააღმდეგ იბრძოდა, თურქეთმა დახურა. თუმცა, მოგვიანებით ბაზა გაიხსნა და კოალიციამ თურქეთის ბაზებიდან საჰაერო ოპერაციები განაახლა.

თურქეთის პრეზიდენტმა მომხდარიდან სულ მალე ხელი გაიშვირა აშშ-ში, პენსილვანიაში მცხოვრები ფეთქულაჰ გიულენისკენ, რომელიც თურქეთს ხელისუფლების გადატრიალების მცდელობაში აქამდეც არაერთხელ დაუდანაშაულებია.

თურქეთში 2016 წლის ივლისში სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობაში ოფიციალური ანკარა ყოფილ იმამს, ფეჰულაჰ გიულენს ადანაშაულებს, თუმცა პენსილვანიაში მცხოვრები რელიგიური ლიდერი აჯანყებასთან რაიმე სახის კავშირს კატეგორიულად უარყოფს.

„ის პირები, რომლებმაც მონაწილეობა მიიღეს სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობაში, უნდა იყვნენ დასჯილი კანონის მთელი სიმკაცრით. მე ვემხრობი საერთაშორისო კომისიის შექმნას, რომლის გადანყვეტილებასაც სრულად გავიზიარებ და დავეთანხმები. მე ვთავაზობ თურქეთის ამჟამინდელ ხელისუფლებას თანამშრომლობას პროცესის ობიექტურად გამოძიებაში. მე მოვითხოვ შეიქმნას საერთაშორისო კომისია, რომელიც ობიექტურად გამოიძიებს სახელმწიფო გადატრიალების ყველა დეტალს. იმ შემთხვევაშიც კი, თუკი ჩემდამი წაყენებული ბრალდებების მეათედიც დამტკიცდება, მე მზად ვარ დავბრუნდე თურქეთში და პასუხი ვაგო კანონის სრული სიმკაცრით“-აღნიშნავს გიულენი.

გიულენი დასძენს, რომ „ერდოლანი, რომელიც 2013 წლის მაისში ჩემთან შესაძლებელ შეხვედრას აფასებდა როგორც **„ციდან მოვლენილ დიდ წყალობას“**, კორუფციის სკანდალის შემდეგ კი ჩვენ მიმართ ისეთ ტერმინებს იყენებდა, როგორცაა: „სისხლისმსმელი ვამპირები“, „ვირუსები, კიბოს უჯრედები“ და სხვა.

გულენსა და ერდოლანს შორის პაექრობა ამ ეტაპზე არმია-სა და პოლიციაში გიულენის მომხრეების წმენდით დასრულდა – იმ ასი ათასობით ადამიანების გათავისუფლებით, რომლებიც მთავრობამ გიულენის მხარდამჭერებად მიიჩნია.

თურქეთის პრეზიდენტმა ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტს, ბარაკ ობამას მოუწოდა, დააკავოს ფეთქულაჰ გიულენი, რომელსაც თურქეთის ხელისუფლება ბრალს სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობის მონაწილეობაში სდებს, ან დათანხმდეს მის ექსტრადირებას თურქეთში.

2016 წლის 15 ივლისს თურქეთში მომხდარ მოვლენებს გამოეხმაურა თეთრი სახლი, რომლის გავრცელებული ინფორმაციით, აშშ-ის პრეზიდენტი, ბარაკ ობამა და სახელმწიფო მდივანი, ჯონ კერი შეთანხმდნენ, რომ თურქეთში ყველა პარტიამ

ბექირ ერჯან ვანი

მხარი უნდა დაუჭიროს დემოკრატიულად არჩეულ მთავრობას, რათა თავიდან აიცილონ ძალადობა და სისხლის ღვრა. აშშ-ის სახელმწიფო მდივანმა ხაზი გაუსვა, რომ მისი ქვეყნის სახელმწიფო დეპარტამენტი გააგრძელებს ყურადღების გამახვილებას ამერიკის შეერთებული შტატების მოქალაქეებზე, რომლებიც თურქეთში იმყოფებიან.

თურქეთში სამხედრო გადატრიალებაში მონაწილეობის ბრალდებით სხვებთან ერთად დაკავებულია გენერალი ბექირ ერჯან ვანიც, რომელიც თურქეთში, ნატოს ავიაბაზა „ინჯირლიკს“ მეთაურობდა. აღნიშნულ ავიაბაზას აშშ და მოკავშირეები სირიასა და ერაყში საავიაციო დარტყმების განსახორციელებლად იყენებდნენ.

„ინჯირლიკის“ ბაზის ბლოკირებამ ვაშინგტონში დიდ უკმაყოფილება და წინააღმდეგობა გამოიწვია. ამ საკითხთან დაკავშირებით, საინტერესოა შეერთებული შტატების სახელმწი-

ფო მდივნის მოადგილის და აზერბაიჯანში აშშ-ის ყოფილი ელჩის მეთიუ ბრაიზას „ამერიკის ხმისთვის“ მიცემული ინტერვიუ, რომელშიც მან განაცხადა, რომ „**შეერთებული შტატები სრულ თანადგომას უცხადებს თურქეთის დემოკრატიულად არჩეულ სამოქალაქო მთავრობას**“, - ასეთი იყო თეთრი სახლის პირველი რეაქცია თურქეთში მიმდინარე მოვლენებზე.

რ.თ. ერდოღანი და დ.ტრამპი

ამბოხების ცდის შემდეგ, თურქეთის მთავრობა გიულენის ექსტრადიციას ითხოვს, პრეზიდენტმა ერდოღანმა გაავრცელა განცხადება, სადაც ნათქვამი იყო, რომ ნებისმიერი ქვეყანა, რომელიც გიულენის პასუხისმგებლობაში მიცემას არ დაეხმარება, თურქეთის მტერია. თუ ბერკეტების მსგავსი ბრძოლა გაგრძელდა, თურქეთ-აშშ-ის ურთიერთობებზე ძალიან პესიმისტური მოლოდინები გაჩნდება. **სულ ცოტა ხნის წინ, ნატო-ს სამიტზე განიხილავდნენ, როგორ დაეცვათ თურქეთი მეხუთე მუხლით - „ისლამური სახელმწიფოსგან“, დღეს კი „ინჯირლიკის“ ბაზით ნატო-ს წევრი თურქეთი, სამხედრო ოპერაციებს უზღუდავს ნატო-ს ქვეყნებს შეერთებული შტატების ჩათვლით.**

აშშ თურქული მხარისთვის ფეთქულა გიულენის გადაცემას არ აპირებს. ჟურნალი „The Wall Street“-ი წერს, რომ ოფიციალურმა ანკარამ ვერ წარადგინა საკმარისი მტკიცებულებები სამხედრო გადატრიალების მცდელობის ორგანიზებასთან გიულენის კავშირის შესახებ და შესაბამისად, ვერ დაარწმუნა ამერიკული მხარე გიულენის ექსტრადირებაში. აშშ-ის ახალი პრეზიდენტი დონალდ ტრამპი აცხადებს, რომ თურქეთის ლიდერს კანონის უზენაესობისა და დასავლური სამართლიანობის სტანდარტების დაცვა მოუწევდა. New York Times-თან ინტერ-

ვიუში თურქეთში მიმდინარე მოვლენებზე საუბრისას მან აღნიშნა, რომ აფასებს ერდოღანის ქმედებებს: „მე დიდად ვაფასებ ერდოღანის ქმედებებს, მან შეძლო და სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობა შეაჩერა. ზოგი ამბობს, რომ ეს დადგმული იყო, თუმცა, მე ასე არ ვფიქრობ“, – აღნიშნა ტრამპმა.

ამერიკის შეერთებული შტატების ახალმა სახელმწიფო მდივანმა რექს ტილერსონმა, თურქეთთან მიმართებით, განაცხადა, რომ „თურქეთის პრეზიდენტ რეჯეფ ტაიფ ერდოღანთან ერთად ხელმეორედ უნდა განვაახლოთ მუშაობა. თურქეთი ჩვენი უძველესი ნატოს წევრი ქვეყანაა. რეგიონში აშშ-ის ნაკლებად აქტიურობამ თურქეთი აიძულა, რომ რუსეთისკენ მიბრუნებულიყო. რუსეთი თურქეთის მუდმივი პარტნიორი არ არის და მათ უნდა დავუმტკიცოთ, რომ თურქეთის ერთადერთი მოკავშირე ამერიკაა“. რუსეთთან შედარებით აშშ-ს აქვს რეგიონზე ყველაზე დიდი სამხედრო-სტრატეგიული წვდომა.

2017 წლის 16 მაისს, თეთრ სახლში თურქეთის პრეზიდენტის რ. თ. ერდოღანის და აშშ-ის პრეზიდენტის დ. ტრამპის შეხვედრა შედგა, სადაც აშშ-ის პრეზიდენტმა მიანიშნა: **„ჩვენ ყოველთვის კარგი ურთიერთობა გვქონდა თურქეთთან და ვაპირებთ, რომ მომავალშიც ასე განვაგრძოთ“**.

საბოლოო ჯამში, ერდოღანის მთავრობა აღმოჩნდა ვითარებაში, როდესაც, ერთი მხრივ, რუსეთთან ურთიერთობების დაძაბვამ მნიშვნელოვანი დივიდენდები ვერცერთი მიმართულებით ვერ მოუტანა, მეორე მხრივ კი, დასავლეთთან დაპირისპირებაც პიკს აღწევდა.

თურქულ საზოგადოებაში ძალზე მაღალია ანტიდასავლური განწყობები, რაც ბუნებრივად აისახება პოლიტიკოსთა ნარატივზეც. ანტიდასავლური განწყობების მაღალ მაჩვენებელს ადასტურებს საზოგადოებრივი აზრის გამოკითხვაც.

CAP-ის (Center for American Progress) მიერ 2017 წლის ნოემბერში ჩატარებული კვლევის მიხედვით, თურქეთის მოსახლეობის 83 % უარყოფითადაა განწყობილი აშშ-ს მიმართ.

აღსანიშნავია ის გარემოებაც, რომ, თურქეთისათვის ანტიამერიკული განწყობები გრძელვადიანი პროცესია და მოკლედროში შეუძლებელი იქნება მისი შეცვლა.

თურქულ - ამერიკულ ურთიერთობებში ორივე მხრიდან იმატა უნდობლობამ და გაურკვეველობამ.

თურქეთში მანამდეც არსებული ეკონომოკური პრობლემები კიდევ უფრო გაღრმავდა. მაგალითად, 2018 წლის აგვისტოს თვეში წლიური ინფლაციის დონემ 17,9%-ს მიაღწია, რაც ბოლო 15 წლის განმავლობაში ყველაზე მაღალი მაჩვენებელი იყო. შედეგად, აგვისტოსა და სექტემბერში თურქეთში ფასებმა თითქმის ყველა პროდუქტსა და სერვისზე მოიმატა. მოსალოდნელი იყო, რომ ინფლაცია მომავალშიც არაერთ პრობლემას შეუქმნიდა თურქეთის ეკონომიკას.

თურქული ლირის დევალვაციის გამო იმატა თურქეთის საგარეო ვალმა ლირებში, საიდანაც 453 მლრდ. აშშ დოლარი სახელმწიფო, ხოლო 245 მლრდ. კი კერძო სექტორზე მოდის.

იმატა ინვესტიციების გადინების პროცესმა თურქეთიდან, რასაც მოჰყვა სამუშაო ადგილების შემცირება. ინვესტორებმა თურქეთში დაიწყეს არსებული ქონების გაყიდვა ლირებში, რითაც შეიძინეს ამერიკული დოლარი და დაიწყეს უცხოეთში მისი გატანა. ამით გაიზარდა მოთხოვნა უცხოურ ვალუტაზე, რამაც ქვეყანაში ვალუტის კურსის ზრდა გამოიწვია.

თუ სანქციების შემოღებამდე 1 აშშ დოლარი 4,79 ლირა ღირდა, ა.წ. 13 აგვისტოს 1 აშშ დოლარის ფასი 6,95 ლირა გახდა, ანუ თურქული ლირა დაახლოებით 45%-ით გაუფასურდა.

საქმეს კიდევ უფრო ართულებს ახალი, უფრო მკაცრი ამერიკული სანქციების დაწესების ალბათობა, რის შესახებაც

ვაშინგტონმა უკვე გააფრთხილა ანკარა.

2018 წლის 24 ივნისს თურქეთში გაიმართა ვადამდელი საპრეზიდენტო და საპარლამენტო არჩევნები, სადაც კიდევ ერთხელ მოიპოვა დამაჯერებელი გამარჯვება პრეზიდენტმა რ. თ. ერდოღანმა.

2018 წლის 9 ივლისს ჩატარებული პრეზიდენტის ინაუგურაციის შემდეგ თურქეთში ძალაში შევიდა 2017 წლის 16 აპრილს რეფერენდუმის შედეგად მიღებული საკონსტიტუციო ცვლილებები (სულ 18 მუხლი), რაც ითვალისწინებდა საპარლამენტო მმართველობიდან საპრეზიდენტო, ერთმართველობით სისტემაზე გადასვლას.

თურქეთის მომავალი მხოლოდ და მხოლოდ დემოკრატიის კულტურის კიდევ უფრო გაღრმავებასა და ხელისუფლების მიერ ხალხისადმი ანგარიშვალდებულების პრინციპებზე გადის. არც სამხედრო გადატრიალება და არც ავტორიტარული პოლიტიკური მმართველობა არ არის ის ხაზი, რომელსაც უნდა გაჰყვეს რესპუბლიკური თურქეთი.

პირველ რიგში უნდა აღინიშნოს ის გარემოება, რომ თურქეთის საზოგადოების ევროპიზებული ნაწილი საკმაოდ მრავალრიცხოვანია, ის უკვე მეტად გააქტიურებულია პოლიტიკურად და სეკულარიზმის პრინციპებს იოლად არ დათმობს. ამავე დროს, შეიმჩნევა, რომ თურქული საზოგადოების დასავლური მენტალიტეტის მატარებელი ნაწილი და, განსაკუთრებით, ახალგაზრდობა, თავისი მსოფლმხედველობით და მოთხოვნებით უკვე ათათურქისეულ სეკულარიზმზეც ამაღლდა და იკავებს დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების მაღალი ევროპული სტანდარტების პოზიციებს. რაც შეეხება პრეზიდენტ რეჟიმს თავი ერდოღანს, მართალია, ის რჩება ძლიერ პოლიტიკურ ფიგურად, მაგრამ არ არის გამორიცხული, თურქეთში განვითარებულმა ბოლოდროინდელმა კრიზისმა გარკვეული ხნის შემდეგ მის პოლიტიკურ კარიერას წერტილი დაუსვას.

საკონტროლო კითხვები:

- 1) დაახასიათეთ თურქეთის საშინაო პოლიტიკური მდგომარეობა 2000-2018 წლებში;
- 2) ახსენით, რა ადგილს იკავებს რ. თ. ერდოღანი და ისლამური სამართლიანობისა და განვითარების პარტია ქვეყნის ცხოვრებაში;
- 3) რით არის გამოწვეული საკონსტიტუციო ცვლილებები თანამედროვე თურქეთში?;
- 4) ისაუბრეთ, სამხედროების როლზე თანამედროვე თურქეთში;
- 5) დაახასიათეთ რ. თ. ერდოღანისა და ფ. გიულენის პოლიტიკური მოღვაწეობა და მათი ადგილი თანამედროვე თურქეთის საშინაო ცხოვრებაში.

პრაქტიკული დავალება:

- 1) გააანალიზეთ XXI საუკუნის 10-იანი წლების თურქეთის საშინაო პოლიტიკის ძირითადი საკითხები.

გამოყენებული ლიტერატურა და ვებგვერდები:

1. ადეიშვილი კ., თურქეთის პოლიტიკური პარტიები ხელისუფლებისათვის ბრძოლაში, აღმოსავლეთმცოდნეობა, თსუ შრომები, №341, თბილისი, 2002.
2. ალასანია გ., სახელმწიფოსა და რელიგიის ურთიერთობა თურქეთის რესპუბლიკაში, აღმოსავლეთმცოდნეობა, N4, თბილისი, 2015.
3. ბოკუჩავა თ., თურქული დემოკრატია და თანამედროვე გამოწვევები, ახლო აღმოსავლეთი და საქართველო, N8, თბილისი, 2014.
4. კომახია მ., პოლიტიკური ისლამი თურქეთში, საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი, ბიულეტენი, №47, თებერვალი 2001.
5. ლებანიძე ტ., თურქეთის პოლიტიკური პარტიების ისტორიული მიმოხილვა, თბილისი, 2011.
6. სვანიძე მ., თურქეთის ისტორია, თბილისი, 2007.

7. მაკარაძე ე., თურქეთის საშინაო პოლიტიკა 1980–2011 წლებში, თბილისი, 2012.
8. მაკარაძე ე., თურქეთის საშინაო პოლიტიკა 2000–2015 წლებში, თბილისი, 2016.
9. მანჩხაშვილი მ., თურქეთი XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დამდეგს, თბილისი, 2014.
10. მანჩხაშვილი მ., მაკარაძე ე., ქემალიზმი და დემოკრატიზაცია თურქეთში, თბილისი, 2014.
11. სანიკიძე გ., ალასანია გ, გელოვანი ნ, ახლო აღმოსავლეთის ისტორია და მისი ურთიერთობა სამხრეთ კავკასიასთან (XIX ს.- XXI ს.- ის დასაწყისი), თბილისი, 2011.
12. თურქეთში მმართველი პარტია პარლამენტში უმრავლესობას იბრუნებს. ჟ., „ტაბულა“, 1 ნოემბერი, 2015.
13. Киреев Н.Г., История Турции XX века. Москва, 2007.
14. Деловая Турция, Т. XV-XVI. Москва, 2009.
15. Шувалова Н.Б., Турция XX век (сборник обзоров). Москва, 2002.
16. Егоров В.К., Турецкие исламисты во власти. Ислам и общественное развитие в начале XXI века. Москва, ИВ РАН, 2005.
17. Aydinli Ersel 2011. Ergenekon. New pacts and the Decline of the Turkish „Inner State”. Turkish Studies, 2012(2).
18. Binali Yıldırım, Vikipedi, özgür ansiklopedi, www.tr.wikipedia.org. 2016.
19. Yayın organı: Zaman Gazetesi, 11.11.2014; 16.01.2015; 17.01.2015; 18.01.2015.
20. Volkan S. Siyasal İslam ve AKP, Ankara, 2002.
21. Türkiye Tarihi, № 5, Bugünkü Türkiye(1980-2003), Istanbul, 2005.
22. Zürcher E. J., Turkey: a modern history. 2004
23. www.turkishdailynews.com.tr
24. www.Türkiye Büyük Millet Meclisi. org.tr
25. www.iimes.ru.

26. www.akparti.org.tr
27. www.chp.org.tr
28. www.mhp.org.tr
29. www.anap.org.tr
30. www.dp.org.tr
31. www.bbp.org.tr